

vi människor

Tema: Skapande kvinnor

Hur har kvinnliga konstnärer bemötts av manssamhället? Harriet Clayhills berättar.

Vad har man att kämpa mot som kvinnlig konstnär? Benedicte Bergmann berättar.

Vilka är Guerrilla Girls, och hur agerar de?

Är alla kreativa, eller hör skapandet till eliten?

Maria Jacobson har intervjuat en som vet.

Vad är det som driver oss att skapa?

Elsa Agélii och Maria Sundqvist berättar.

*Att skapa styrka och motstånd genom visor och musik
Nanna Helin skriver om sina år med
Thores Trio*

INNEHÅLL

- 2 Konsten — vår möjlighet
Helga Henschen
- 4 Ledare
Aase Bang
- 5 Konstnärskap
Harriet Clayhills
- 6 Skapa
Maria Jacobson
- 10 Kolam
Dikt hämtad ur Kali for women
- 12 Ur delad värme...
Nanna Helin
- 14 Kultur ger möjlighet att...
Karin Lentz
- 16 Dikter i urval
Karin Lentz
- 18 Kvinnobilder — kvinnoerfarenheter
Benedicte Bergmann
- 21 Guerrilla Girls
- 22 Liljevita broderier och...
Marie-Louise Carlberg
- 28 Ett språk bortom orden
Maria Edström
- 30 Bryggcafé med idéer
Erni Friholt
- 32 Skapande solidaritet
Hillevi Nilsson
- 34 Solidaritetsuppslag
- 36 Prostitution — en mansfråga
Lena Olson
- 38 Morötter åt hästar och...
Anna Lisa Sangregorio
- 40 8 mars
- 41 Madame Europa åker förstaklass
Anders Claesson
- 42 Recensioner
- 44 Internmaterial

Omslagsbild: Ulla Hammarsten Mc Faul med sitt konstverk mens—torso från utställningen Livegen — Eget liv. Bild: Monica Englund

Ur Helga Henschens bok "Vägen till Rebella".

Konsten — vår möjlighet

Jag är bildmakare och ordmakare.

Mina bilder, mina dikter, mina gubbar med pratbubblor — de är mina verktyg, mina vapen i en sorts motståndsrörelse mot de nedbrytande krafterna i tillvaron.

VI MÅSTE ÄNTLIGEN FÅ IGÅNG EN KULTURELL, ANDLIG RÖRELSE!

Det är här konsten kan vara vårt verktyg, vår fana, vårt nya språk. Konsten — i alla former — är vår möjlighet att komma ur denna gråhet, denna hopplöshet, detta andliga nödläge vari vi befinner oss.

Inte konst inriktad på försäljning, ekonomisk vinning, konkurrens. Men konst som kraft, inspiration, impuls till handling, skapande, sökande.

Konsten är ett äventyr. Jag är fruktansvärt äventyrslysten.

Konsten är vår möjlighet att överleva. Att hålla oss vakna och medvetna. Att hålla känslan levande — och känsligheten.

"Konsten är nödvändig för att hålla modet uppe", sa ordföranden i Byggnadsarbetarnas

fackförbund i
Hanoi under
amerikanernas angreppskrig.

"Om natten behöver vi musik
och poesi för våra öron för att inte
överbästas av bombkrevaderna. Om
dagen behöver vi bilder för våra ögon
för att inte förskräckas av
förstörelsen".

(Vietnamesiskt talesätt)

Litteraturen, poesi, musiken,
teatern, dansen, filmkonsten,
bildkonsten kan lära oss något
om oss själva. Om våra egna
dolda möjligheter. Kan hålla fantasin,
visionerna levande.

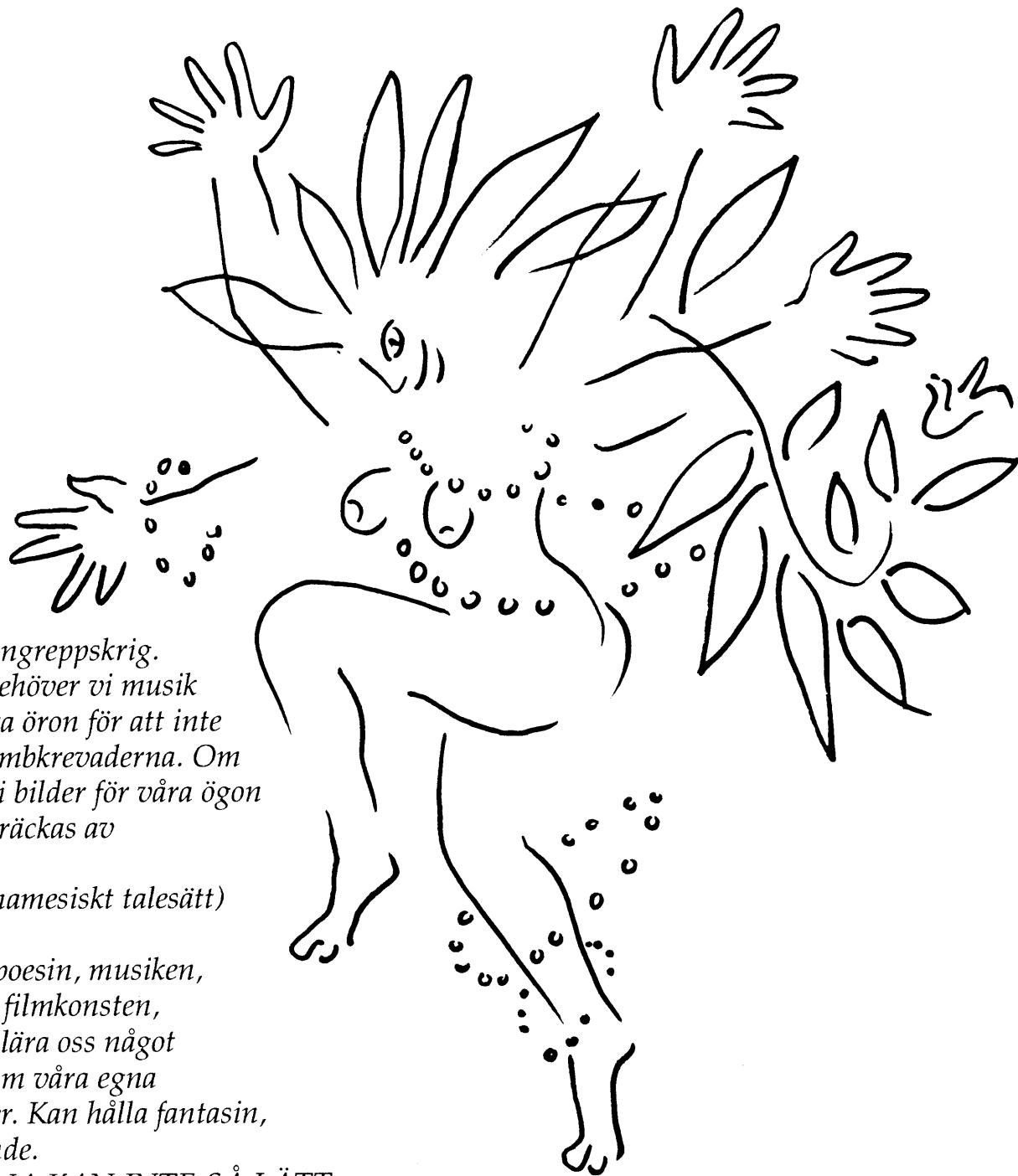
MAKTHAVARNA KAN INTE SÅ LÄTT
FÅ GREPP OM OSS.

Konsten är ett närmande till vår innersta
kärna. Konsten är ett sätt att komma livet in
på livet. Att se något mer i det vi ser.

Konsten har med vårt behov av magi och
hemlighetsfulla upplevelser att göra.

Att skapa, måla, dikta, forma i lera är en
rit, en bön, en åkallan, en besvärjelse som
jag inte kan leva utan.

Författarnas, konstnärernas, de intellek-
tuellas ansvar som opinionsbildare är enormt.
Forskarna, lärarna, journalisterna — alla
de som förmedlar kunskap och visioner —
deras ansvar är enormt.

Förr om åren var jag misstänksam mot mitt
yrke. Hade jag rätt att syssla med konst? Var
det inte att fly undan verkligheten? När beho-
vet av aktiva hjälpinsatser är så omätligt.

Jag tyckte jag borde byta yrke. Göra något
konkret. Utbilda mig till sjukvårdare eller till
läkare. Arbeta i flyktingläger...

Nu förstår jag äntligen: var och en måste
göra en insats just där man själv står. Använda
sina egna verktyg.

Andra är bättre sjukvårdare, andra är bättre
organisatörer i fredsarbetet än jag.

Var och en måste få arbeta utifrån sina egna
förutsättningar.

vi människor ges ut av
Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

Redaktionsadress:

Linnégatan 21
413 04 Göteborg
Tel: 031-42 28 94

Ansvarig utgivare: Aase Bang

Redaktör:

Marie-Louise Carlberg

Redaktionskommitté:

Barbro Andersson, Aase Bang,
Marie-Louise Carlberg, Erni Friholt,
Zaida Hagman, Anna-Carin Jansson
Agneta Wirén, plus
speciellt inbjudna kvinnor.

Redaktionen ansvarar endast för
beställt material och står fri från
artikelförfattarnas åsikter.

Prenumeration: 120 kronor/år

Stödprenumeration: 200 kronor

Gåvoprenumeration: 100 kronor

Postgiro: 90 24 - 1

vi människor utkommer med
fyra nummer per år.

Tryck: Christensons Grafiska
Box 253
443 25 Lerum

Redaktionen passar här på tillfället
att tacka för de gåvo- och stödprenu-
merationer vi fått.
Som tack skickar vi ett gratisnummer
att ge bort. Ring redaktionen.

Ledare

av Aase Bang

När Evert Taube gick bort, det är snart 16 år sedan, hörde jag på radion en intervju med hans fru, skulptören Astri Bergman-Taube.

"Ja", suckade hon, "nu får jag tid att ägna mig åt min egen konst".

Hon var då 71 år gammal.

Det är ett alltför vanligt öde. När de unga, begåvade konststuderande flickorna gifte sig med sina konstnärskamrater fick de ge upp den egna karriären för att ta hand om man, barn och hem.

De som trots allt envisades, fick finna sig i ett liv i skuggan av sina män. Många valde att avstå från äktenskap för att kunna ägna sig åt sin konst. Seriöst behandlade blev de dock sällan. *Benedicte Bergmann* beskriver väl det kvinnliga konstnärskapets villkor i sin artikel.

Men kvinnor har alltid hittat utlopp för sitt skapande ändå. Indiska kvinnor tecknar varje dag på nytt vackra mönster på marken framför husen med hjälp av ris-mjöl.

Här hemma har kvinnorna vävt tras-mattor och stickat tröjor, broderat dukar och virkat sängöverkast. Några har påstått att det var "förspild kvinnokraft", men det är ett grovt missförstånd. Det som gjorde livet värt att leva var ofta stunderna vid vävstolen eller med stickningen. "Mor sjöng alltid när hon vävde", har många berättat.

Det mest gripande i detta nummer är nog *Nanna Helins* fina berättelse om sin uppväxt i ett fattigt men musikaliskt hem, med hennes egna dikter insprängda. Nanna har spelat och sjungit i *Thores trio* sedan 1934 — en grupp med mycket hög musikalisk standard. Båtskärsnäs ligger långt från de stora städerna, men ändå mitt i världen. Nanna har alltid stått på barrikaderna, hennes liv har präglats av politisk kamp och solidaritet. Extra rikt har det säkert blivit tack vare hennes förmåga att uttrycka sig i ord och toner. Människor som sjunger och spelar tillsammans har det aldrig tråkigt.

När jag läste vad Nanna skriver, kom jag att tänka på min egen mamma. Jag har aldrig träffat någon med en så allsidig kreativ begåvning som hon. Hon blev tidigt ensam med fyra små barn, och vi var mycket fattiga, men det visste vi inte, mina bröder och jag. Vi saknade aldrig något.

Ibland fick vi äta gröt flera dagar i rad, men det blev aldrig enformigt, för gröten fick nya namn varje gång. "Drottning-gröt" var ju något helt annat än "Silke-gröt!" Under kriget blev det svårt att få tag i mjöl — då blev det potatisvariationer istället: potatissoppa, potatismos, potatis-gröt, potatisvåfflor och den norska specialiteten "potetlomper".

Mamma sydda alla våra kläder — för hand. Hon sydde långbyxor, skjortor och klänningar. Jag minns speciellt en vacker vit klänning, sydd av morfars gamla skjorta, översållad med broderade blommor. Jag var en mager liten 10-åring, men jag har aldrig senare varit så fin.

Hemma hade vi gäster jämt. Jag har läst gamla dagböcker och fått bekräftat att det kom folk till oss två eller tre kvällar i veckan. Vi hade ingen telefon, så de kom oanmälda. Släkt, vänner, grannar, barnens kompisar, partikamrater, evakuerade (det var ju krig) och alla som behövde hjälp med det ena eller det andra.

En av mina väninnor var imponerad. "Jag kan stå i köket hos fru Bang", sa hon, "och jag ser att hon inte har annat än ost att lägga på brödet, men vips har hon trollat fram ett jättefint smörgåsfat!"

Inga andra mammor var ute och lekte. Papporna spelade brännboll ibland, men det var bara mamma som var med oss i källbacken och skidbacken, byggde snö-fästning och lekte tafatt.

Hon gjorde de finaste julklappar som inte kostade något, som till exempel möbler av tändsticksaskar till dockskåpet, som var en sockerlåda. Hon kunde teckna och måla och skrev sånger till alla femtiårska-las i bygden. Med egna och andras barn startade hon en teatergrupp som uppträdde på hembygdsgårdar och skyttelagsfes-ter. Pjäser och sånger skrev hon själv, och ackompanjerade oss på piano eller gitarr.

Vi hade roligt jämt, med sång och musik och dans. Sina bekymmer höll hon för sig själv. Vi såg henne sällan ledsen. För oss var hon alltid den glada och påhit-tiga — den som vi alltid kunde lita på.

Du hittar många fina vittnesbörd om kvinnligt skapande i detta numret. Läs om kompositören *Maria Sundqvist*, och om konstnären *Elsa Agélii*. Läs och bli glad! Och hoppa inte över *Inga Lisa Sangregorios* klarsynta och beska kommentar om tillståndet i riket detta Herrans år 1992.

Konst- när- skap

Sedan slutet av 1700-talet, i memoarer, biografier och konst-historia upphaussad verksamhet som länge förbands enbart med män.

Detta var en självklar följd av att männen på alla områden ansågs stå för skaparkraft och gudomlig inspiration, medan kvinnor förknippades med passivitet och ödmjukhet.

Ju mer individualistiskt självhävande konstnärsidealet blev, desto mer förbjudet blev det för kvinnor. Allra minst kunde de få leva bohemiskt och egoistiskt så som det manliga geniet förväntades göra. Kvinnans naturliga förhållande till konsten var att fungera som modell — och stödjande hustru.

Denna stereotypa uppfattning av kö-nens förhållande till det konstnärliga skapandet har visat sig mycket seglivad. Den komplicerade tillvaron för de kvinnliga pionjärerna i Norden vid slutet av 1800-talet, lade hinder i vägen för de kvinnor som försökte hävda sig i mellankrigsårens avancerade konstnärsgrepp, och den spökar än idag, något som ofta omvittnats i den debatt som kom igång på 1970-talet.

Tack vare den respektlöshet som präglade den nya kvinnorörelsen i västvärlden tog analysen och historieskrivningen då nya vägar också på konstens område. Feministiska aktionsgrupper, kvinnliga konsthistoriker och konstnärerna själva studerade kvinnors kreativitet insatt i sitt sociala sammanhang, inklusive ansvaret för hem och barn. Konstnärsmynen kritiserades, konstbegreppet vidgades. Kvinnor blev intressanta också genom sina prestationer inom textilkonst och heminredning och som konsthantverkare. Många hävdade att kvinnor utvecklat ett eget bildspråk.

Överallt i USA och Västeuropa började kvinnliga konstnärer arbeta kollektivt, ofta med blandade media och i experimentella former. De improviserade kortvariga installationer, fyllde ett rivningshus med visualiseringar av kvinnoliv, uttryckte sig helt i textil, diskuterade sex och samlevnad, och så vidare.

De första svenska utställningarna som kombinerade konst och kvinnopolitik kom 1973: gruppmanifestationen *Livegen — Eget liv* i Göteborg och Anna Sjödahls *Mitt alternativ — Vardags liv* i Stockholm. Hos Sjödahl kolliderade konsten rent bokstavligt med småbarnsfamiljens kaotiska rekvisita.

Kvinnors självkänsla, *självförtryck* och möjligheter till kreativitet diskuterades sedan i många sammanhang under FN:s kvinnoår 1975, bland annat på den brett upplagda utställningen *Kvinnfolk*.

Skulptur av Ann Britt Ryde. Till utställningen *Livegen — Eget liv*. Maneten, Göteborg 1973. Bild: Monica Englund

Konstnärskapet togs ner från piedestalen, amatörer och professionella samverkade om att visualisera de nya frågeställningarna. Det gällde kvinnoarbete och *kvinnokultur*, historia och förnyelse.

1977 gick den explosiva Kvinnokulturfestivalen av stapeln i Gamla riksdagshuset med en hastigt hopsamlad konstutställning som en av ingredienserna. Den omfattade målningar, teckningar, skulptur, textil och foto. Härifrån leder en utvecklingslinje till *Vi arbetar för livet* 1980, en kollektiv manifestation av 26 kvinnliga konstnärer som gruppvis omarbetade hela rum till inlägg i konst- och samhällsdebatten. Det var tillräckligt provocerande för att ge upphov till många dispyter om både konst- och konstnärsbegreppet. Särskilt utmanande var tydligen tillfällighetsprägel och de billiga materialen. Många manliga konstnärer har experimenterat i den riktningen utan att chockera, men av kvinnor väntar man sig raka stygn och annan ordentlighet.

Kvinnoåret 1975 inledda också en mer traditionellt hållen dokumentation av de kvinnliga pionjärerna, som fortsatte under 1980-talet. Individinriktade presentationer ligger för närvarande mer i tiden än kollektiva manifestationer. Vad som kommit till är att kvinnors särskilda livs- och arbetsförhållanden numera tas med i diskussionen.

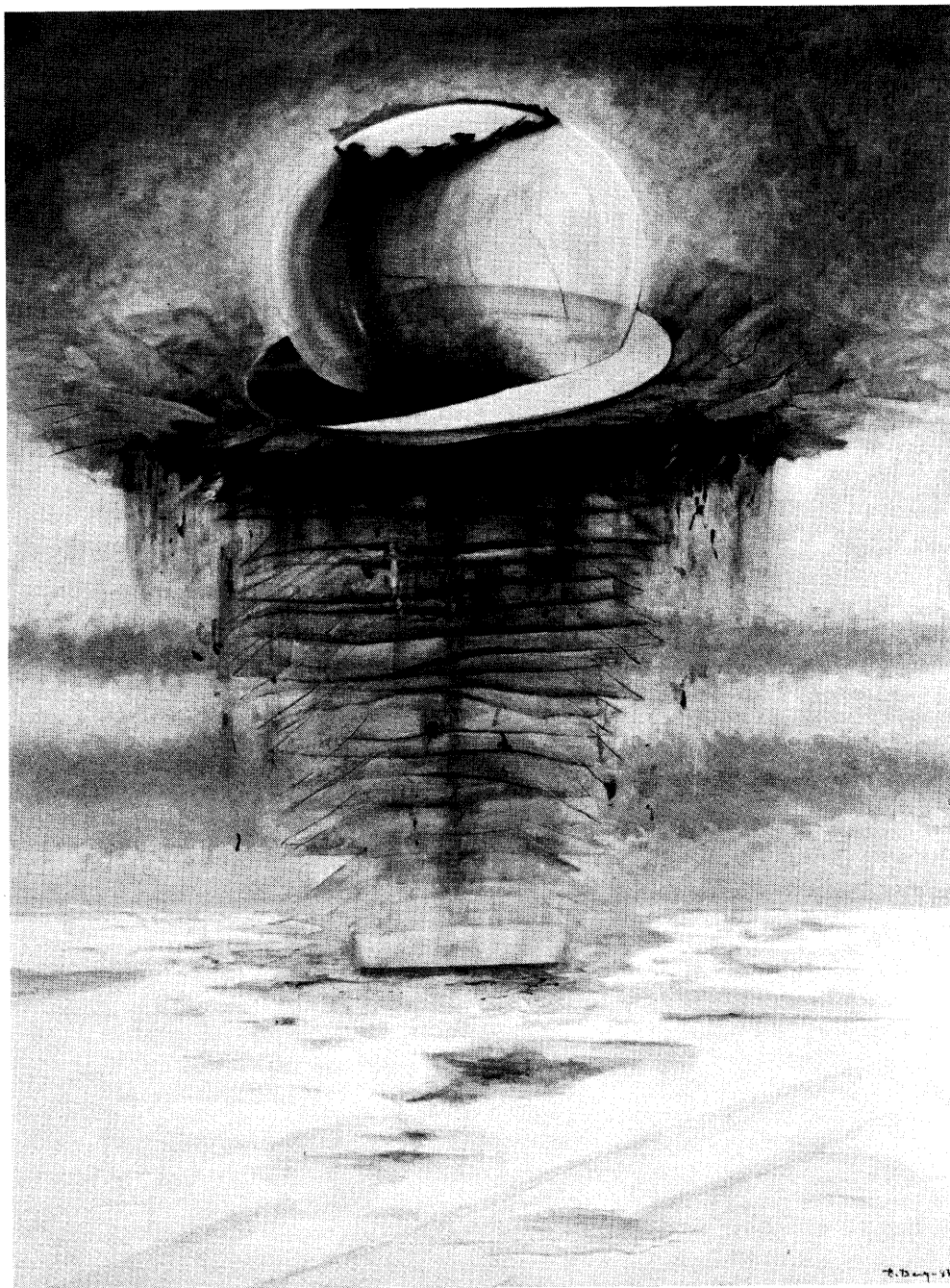
Den manscentrerade filmen om Skagenmålarna *Hip hip hurra*, 1987, kommenterades snabbt av utställningen *Fruarna på Skagen*.

Ur Harriet Clayhills *Kvinnohistorisk uppslagsbok*
Rabén och Sjögren, 1991

av Maria Jacobson
Xefo Reportage

Skapa skapa skapa skapa skapa

"Lyftet". Målning i olja. Samtliga verk är gjorda av Bertil Berg. Bilder: Ulf Sjöstedt

I mina öron låter det engelska *create* mer storslaget och mäktigt. I fantasin hör jag dånet när universum rämnar, och ser vårt klot födas fram.

I bakgrunden hörs änglaorkesterns mäktiga crescendo, berg och dalar flyger genom luften, eldslågor stiger upp och allt faller på plats inom sju dagar.

God's Creation.

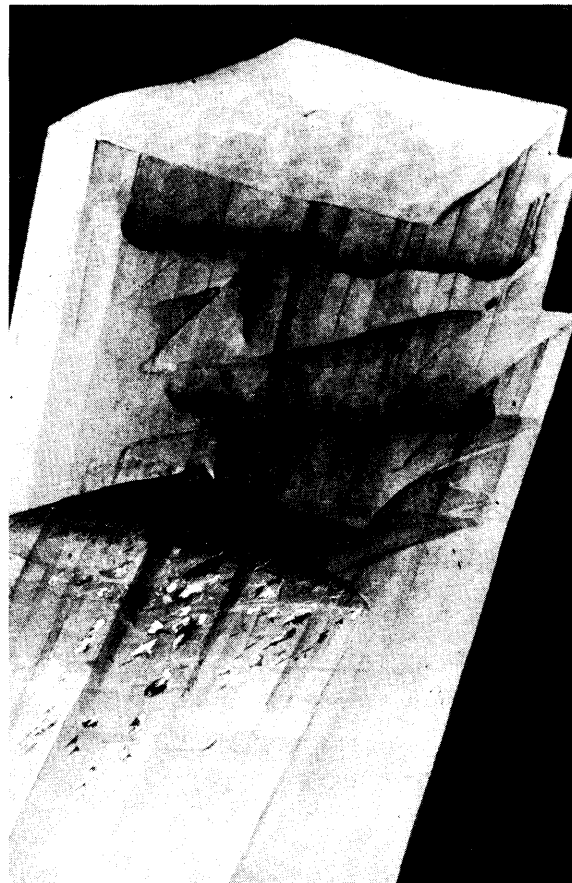
Min association till Guds skapelse är betänkligt lik en Hollywoodfilm i katastrofgenren. Katastrof eller gudomlighet, det är svårt att konkurrera med den skapelse som är jorden och världsalltet.

Glorifieringen av skapandet har naturligtvis sina rötter i det bibliska och religiösa temat. Bara genom de lexikon jag har tillgång till på mitt frilanskontor

visar att det är Skaparens skapande som sätter norm. På 30-talet till exempel, i dåtidens bibel för kunskapsinhämtande, Nordisk Familjebok, står ordet i betydelsen av "världens tillblivelse genom en personlig gudomlig akt".

Kreation, från franska *création*, står för nykomponerad kvinnodräkt. Dessa två ord var vad man hade att tillgå ifråga om skapandet.

Femtio år senare i Bra Böckers lexikon, hänger religionen med i skapelsebegreppet men man har också infört ordet kreativ som stammar från latinet. Det står i betydelsen skapande. Ordet kreation får nu en vidare definition. Förutom modellklänning finns också skapelse och uppfinning med.

Akvarell

En följd av att vi är influerade av det amerikanska och anglosaxiska gör att vi här i Sverige använder kreativt i fler och fler sammanhang.

Det tongivande näringslivet gör gamla begrepp till nya så fort det har behov av det. Men det skulle låta töntigt om någon av våra konstnärer sa: jag skapar bara på nätterna. Lika märkligt skulle det låta om en ekonom på S-E-banken sa: jag har hittat en skapande lösning på hur banken ska tjäna mer pengar.

Därför är det praktiskt att kunna använda ett ord som antyder internationalitet och som är så luddigt att det kan användas till praktiskt taget vad som helst.

Kreativiteten, eller om man så vill, skapandet, har inte bara glorifierats. Liksom fallet med Skapelsen, mytologiseras det friskt kring skapandeprocessen och de människor som arbetar skapande. Kreativiteten förknippas ofta med framgång och kreativa människor anses spännande.

Vi vill gärna se dem som bohemiska, begåvade, temperamentsfulla och placerar dem lite för sig i samhället, i en mer romantisk sfär som inte präglas av rationalitet, rutin, tråkighet eller regelbundna arbetstider.

Denna uppblivenhet har förstås lett till elitism. Det är en elit av vetenskapsmän och berömda konstnärer som verkar som förebilder, hjältar för oss mer vanliga människor som inte riktigt har koll på den skapande processen. Som inte har tid, möjlighet, eller förmåga att ägna oss åt den.

Men under slutet av 70-talet och under större delen av 80-talet hände något.

Kreativiteten gjordes till allmängods.

Vi ville fås att tro att vi alla var kreativa, vi gick på kurser och utvecklade oss, vi lyssnade beundrande på det budskap som predikades. Cheferna skulle vara kreativa, politikerna skulle hitta kreativa lösningar, alla skulle lyckas bättre privat och i arbetslivet med hjälp av kreativitet.

Vi geggades in i en enda kreativitetsgröt. Och tycktes resonera som så: att om vägen till frälsning gick genom en helgkurs i kreativitet, så varför inte? Vi hade ju bättre råd då.

Min misstanke är att denna kommersialisering bara hade till syfte att vi skulle jobba mer och bättre. Inte ville någon att det skulle skapas mer? I så fall var? Möjligen i ateljéerna, men verkligen inte på löpande bandet på Volvo.

Snarast är det kursarrangörer, trendskapare och framgångsgurus som är vinnare (en annan populär floskel) här. De är i full färd att skapa nya kurser som är mer matnyttiga för de politiska och ekonomiska realiteter som gäller nu. Orden för dagen är flexibilitet, kompetens, anpassning...

Ingen frågar efter kreativitet längre.

Strängt taget känns det som om kreativiteten är på väg tillbaka till att vara en syssla, talang, känsla, egenskap, eller vad det nu är, för de utvalda. En lyxvara.

Därmed kunde den här artikeln vara slut. Om det inte vore för Gudmund Smith i Lund, Gunne kallad bland kollegorna på universitetet. Gunne är professor i psykologi och bestämde sig för att ta sig en ordentlig titt på den skapande processen i slutet av 70-talet. Han var trött på att enbart se den som utmärkande för konstnärlig, vetenskaplig och teknisk verksamhet. Hans tanke var att undersöka om det fanns en mer vardaglig, social kreativitet.

Gunne ser ut som gubbar gör mest, okammat gråvitt hår, buskiga ögonbryn, glasögon på näsan. Bruna, kluriga, granskande ögon. Professorsögon.

Senast vi sågs var på förra årets bokmässan i Göteborg. Han var där tillsammans med några andra begåvade människor som alla har medverkat i en bok som heter *Kreativitet och flow*. 27 vetenskapsmän, författare, musiker och teatermänniskor bidrog med varsin essä i ämnet. Endast en kreativ kvinna fick vara med, Sissela Bok, filosofiprofessor.

Den boken blev aldrig allmänt bekant, trots de namnkunniga författarna. Georg Klein, tumörbiologen, Erland Josephson, skådespelaren, Tore Browaldh, bankmannen, är några exempel. Förmodligen var det heller inte ämnat för kreti och pleti. Där fanns inget jordnära eller vardagligt eller spännande att försöka identifiera sig med. Språket är akademiskt och intellektuellt. Miljöerna är till stor del från den vetenskapliga världen.

Inte heller seminariet på bokmässan gav någon ahaupplevelse.

De sju av författarna som var där, uppspelta med glittrande ögon och rosiga kinder, förmedlade inte någon egentlig förståelse för kreativitetens väsen.

Gudmund Smith sa inte så mycket där på bokmässan, det var mest den briljanta formuleringskonstens mästare, Georg Klein, som pratade. Intensivt och fågelliknande. Det var fullsmockat med folk (kvinnor) som skrattade på rätt ställen när herrarna överträffade varandra med kvickheter.

Vetenskapens och konstens kreativitetsrepresentanter var överens om "att det här handlar inte om bortskämda elitister som propagerar för sin egen elitmentalitet".

Av någon anledning är det svårt att tro dem.

Jag tror nog att de verkligen menar att kreativiteten inte ska vara förunnad en klick utan att varje människa har rätt till sitt skapande. Samtidigt blir det inte riktigt trovärdigt när de som definierar begreppet tillhör just den klicken.

Alla författarna i boken och på mässan hör till de främsta inom sina områden. Ingen som inte är världsberömd eller stjärna på sitt område medverkade, någon banktjänsteman, sekreterare eller lokalvårdare eller så.

Gudmund Smith kan hålla med om att kunskap och debatt kom i bakgrunden till förmån för showen, där på bokmässan.

Bortom rampljuset, i lugn och ro, kan Gudmund Smith förmedla flera tänkvärda ting från sitt mer än tioåriga for-

skande om kreativitet. För att kunna undersöka och testa hur vardagsskapandet kan te sig var det nödvändigt att delvis definiera om begreppet. Den traditionella definitionen är skapande, nydanande, uppfinningsrikedom, produktivitet, ur ett intellektuellt perspektiv. Smith la till en dimension, nämligen det känslomässiga upplevandet.

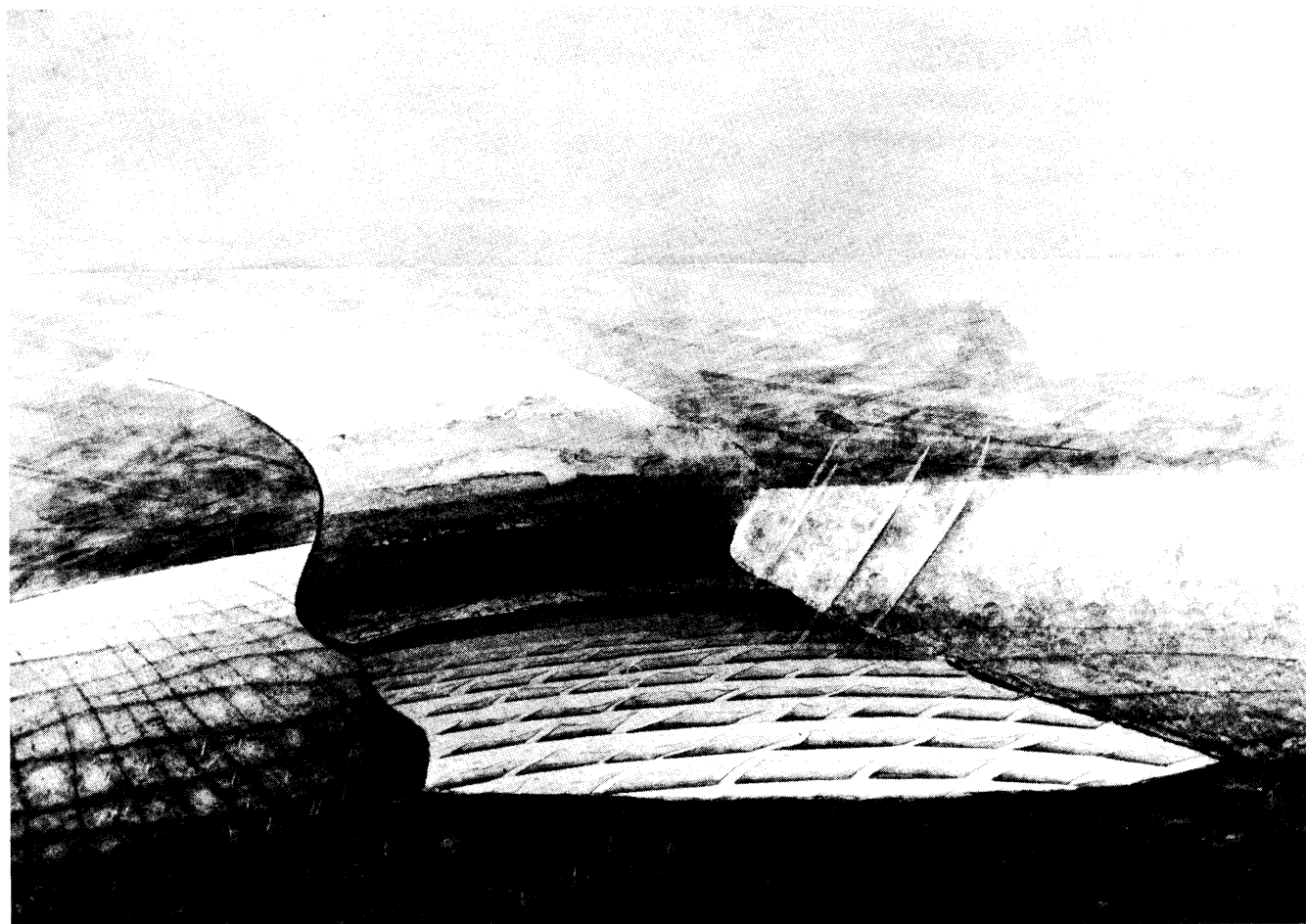
Skapandet måste inte resultera i en produkt av något slag. Det behöver inte vara kopplat till någon speciell talang eller begåvning.

Denna mer jordnära kreativitet visar sig i ett fruktbart sätt att uppleva sig själv och sin omvärld. Det tar sig uttryck i hur man möter människor och umgås, en slags social kreativitet. Inlevelseförmåga i andra människors situationer, förståelse och intuition. Andra drag kan vara större tolerans för det avvikande, mod att bryta konventioner och förhålla sig fria från dogmer.

Kort sagt, den skapande upplever livet som ett äventyr och inte som en transportsträcka.

Smiths definition har kritiserats bland kreativitetsforskare som vill hålla kvar den romantiska synen på skapandet. Med den här mer mänskliga definitionen försvinner glamouren och flera myter kommer på skam.

I sitt stora projekt har han testat och intervjuat ett stort antal människor av alla möjliga kategorier. Barn och ungdomar, kvinnor, män, studerande, vetenskapsmän, pensionärer, psykiatriska patienter, professionella konstnärer, sammanlagt 14 olika grupper. För ändamålet har han och forskarlaget tagit fram nya mätinstrument och tester, inriktade på upplevandet, likväl som på tänkandet.

"Sår",
akvarell

Hans teori bekräftades — att det inte bara är konstnärerna och forskarna som är kreativa utan de fanns i alla grupper, oberoende av begåvning och intelligens. Men att alla är mer eller mindre kreativa är en illusion, enligt hans definition och resultat.

Men med hans sätt att definiera så är i alla fall fler människor kreativa än enligt tidigare definitioner, där i stort sett bara genier räknades.

Han delar in oss i tre grupper, kreativa, dolt kreativa och ickekreativa. De som är dolt kreativa har slammat igen på vägen från barn till vuxen men har fortfarande en förmåga att tänka skapande men gör föga åt det, i livsstil eller känslor.

Det kan vara känsligt att påstå att vissa människor inte tycks vara kreativa alls.

Det besvärar inte Gudmund Smith eftersom han inte anser att kreativitet ska vara måttstock på vad som är bra eller dåligt. Säger han.

Att vara okreativ är lika odramatiskt som att vara brunhårig, menar han. Det mest sensationella resultatet är att inte alla konstnärer heller är kreativa, trots att kombinationen konst och kreativitet alltid varit en självklarhet. Det betyder inte att man inte skulle vara en framgångsrik konstnär, inte alls, säger Gunne. En konstnär kan vara tekniskt mycket skicklig och rekreativ, återskapande, vilket betyder att man lånar av andra och gör något av det.

Alla barn är inte kreativa enligt testerna, intervjuerna och alla de teckningar och lermodeller som ingått i bedömningen. De var oförmögna att utnyttja sin fantasivärld i teckningar och modeller. Vuxna som bedömer barn förväxlar lätt livlighet med kreativitet. Ett kreativt barn behöver inte vara livligt. Det anses att ett utåtagerande temperament och skapande hör samman, men det är också en myt.

Men kreativiteten väcks i barnets förundran och nyfikenhet. De som kan behålla dem utvecklar det till en livsstil.

Skolan anklagas ofta för att ta död på kreativiteten och Smith håller med om att den i många fall verkar hämmande. Men kreativa barn visar en topp efter ett par skolår och en annan topp i förpuberteten. Så han vill inte påstå att skolan dödar skapandet. Det är inga skillnader på kreativitet mellan män och kvinnor eller i olika sociala skikt. Däremot säger Smith, inte överraskande, att det nog är lättare att utveckla kreativitet i hem där utbildning och eget tänkande uppmuntras.

Man kan inte lära sig att bli kreativ och Smith är kritiskt inställd till alla de kommersiella patentlösningar som ofta saluförts. Det visade sig i en av hans kollegors forskning att företag som ordnat kreativitetskurser för sina anställda har liten nytta av dem. Efter en tid har alla gått tillbaka till det gamla beteendet.

Huruvida det beror på de enskilda människorna eller gamla låste strukturer och hierarkier är svårt att bedöma.

Själv tror Smith att samhället inte alls vill ha så många kreativa människor. Det är bara på vissa nivåer och i särskilda sammanhang de är intressanta.

"Gröna flan" akvarell

Om alla kreativa byråkrater gav sig iväg på äventyr, struntade i konventionerna och gick på intuition i stället för regelverk skulle systemet kollapsa.

Likaså polisväsendet.

Eller verkstadsindustrin.

I de flesta yrkesroller finns inget utrymme för kreativitet och dessutom sätter plikt och lydnad sig över skapandets tanke och känsla.

De som inte är kreativa har en stabiliserande roll, står för tradition och håller liksom i tömmarna. De är lika begåvade och intelligenta som andra men mer försiktiga med nya ting och fungerar som bromsar. Kvaliteteter som är lika viktiga och måste finnas i samhället, tycker Gudmund.

Han säger också att kreativa tycker att umgänge med okreativa är trist. Kanske är det kreativitet eller okreativitet vi omedvetet letar efter när vi söker vänner. Medvetet funderar man inte så, tror jag, när man värderar vänner, eller fastnar för en ny bekantskap: jag gillar Pelle för han verkar så kreativ. Nää.

Jag har funderat mycket på Gudmund Smiths tankar och forskning och över skapande överhuvudtaget. Även inom journalistiken fick vi oss en släng av kreativitetssleven under 80-talet. Vi ville skriva mer kreativt, och få kreativa reportageuppslag. Jag har undrat om jag själv är kreativ, enligt Gunnes tolkning, eller någon annans. Jag vet inte. Och jag struntar i vilket.

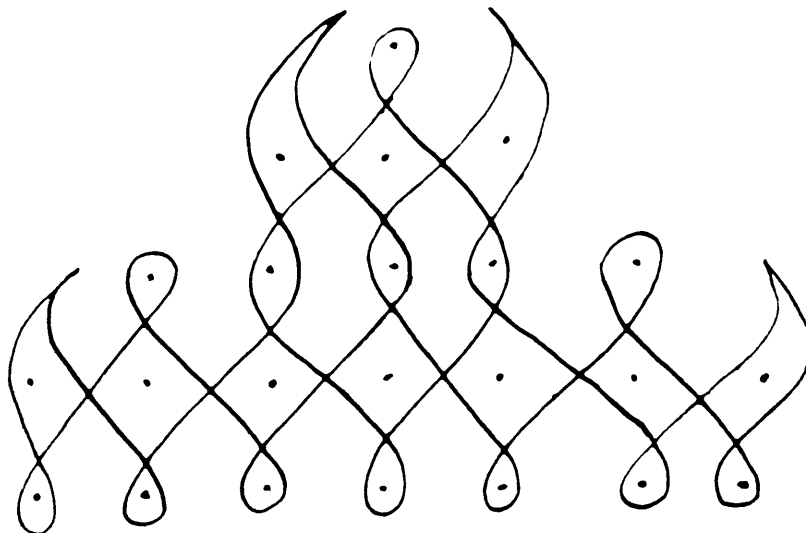
Gudmund Smiths tes är tilltalande på flera sätt, men det är bara en teori. Och Gunne själv tillhör den elit han inte vill ska ha ensamrätt på kreativiteten. Han är internationellt erkänd forskare, innovatör av nya testinstrument, författare till flera böcker, inte minst då *The Creative Process* som getts ut i USA, lärare i psykologi. Han tillhör dem som tar på sig ansvaret, har ansvaret och får ansvaret att formulera frågorna.

Vi får inte glömma att ifrågasätta de frågorna.

Halleluja.

Kolam är ett mönster som de
indiska kvinnorna gör framför sina hus
med rismjöl, som en gåva till insekter, gudar och gäster.
Ett kolam för mig är det vardagliga livet, det vanliga arbetet dag för dag.

*Som att vakna upp i gryningen.
Kontakten med jorden, vattnet och kvasten.
Kontakten med rygg, ryggrad och en lätt
flygande hand.*

*Världen har nyligen vaknat. Det är tyst.
Luften är klar. En ny dag börjar.
Jag är koncentrerad, mediterande, stämningsfull.*

*Kolam görs med en flygande rörelse. På våta
golv slingrar den sig fram i ett evigt kretslopp.
Energiskt och levande. En evig linje.*

Början och slut är ett. Det är en sensuell upplevelse.

*Det förstår man endast genom att göra det.
Känna rytmen i kroppen. Som en dans.*

*Vibrerande och lovande linjer, förnyade varje dag i ett otal
variationer.*

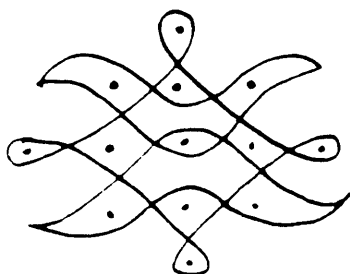
*Jag ser på kvinnorna som gör kolam framför husen, hyddorna.
På gatorna, gränderna, bakgårdarna, i slummen.*

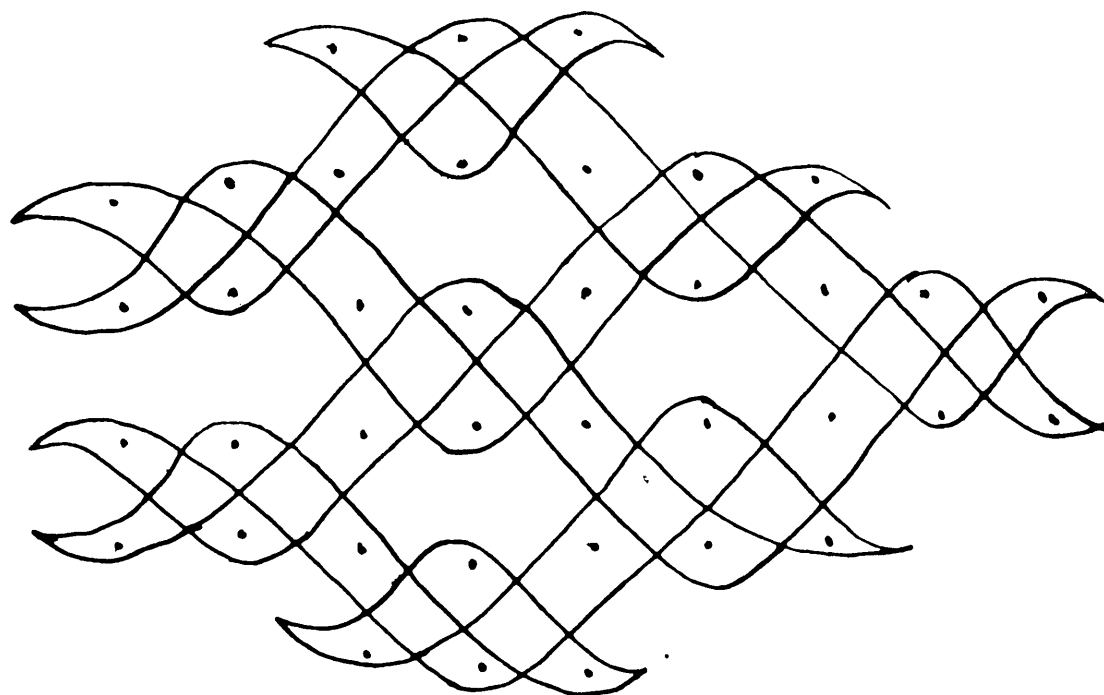
*Förändringen är magisk. Det spelar ingen roll hur smutsigt det är, på
gatan eller i slummen. Huset får en atmosfär av förhoppningar.
Kvinnorna vet hur man förändrar och förnyar sin omgivning. Hand-
lingen är enkel, obesvärad, nästan omedveten.*

*De flesta av dessa kvinnor är illiterata, obildade, fattiga.
De vet inte hur man håller en penna mellan tummen och pekfingret.*

*Men när de böjer sig fram över marken för att göra ett kolam, är det en
perfekt koordination mellan hand och öga. De har total kontroll.*

Jag ser hur deras händer rör sig slingrande runt prickarna,

på hur de gör *Ekadhara* (källa) — fritt flygande linjer av skir skönhet
— med en naturlig lätthet, självsäkert.
Med en skicklighet som endast en konstnär med år av erfarenhet kan
åstadkomma.

Detta är för mig kännetecknet för ett riktigt kolam. På det sätt som den
förbinder kvinnor i deras vardags-kreativitet.
Kolam är inte någon symbol för exotisk indiskhet, kulturellt uppvak-
nande, trendig romantism, mystifiering eller utsmyckning med ett
öga på profiten.
Och det är heller inte något som man gör med bara skicklighet.

Kolam är ett kreativt uttryck för kvinnor nära kopplat till deras
livsmönster, till deras helhetssyn och sensuella gensvar på omgivning-
en,
till deras uppfattning om samlevnad och förening av livet på flera
nivåer.

Kolam gjordes ursprungligen med rismjöl eller deg — som en gåva
såväl till myror, insekter, fåglar som till gäster och gudar.

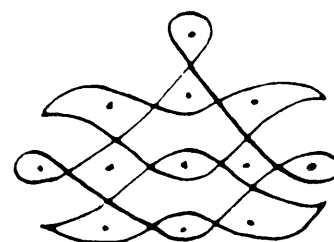
Att göra kolam är inte något slavgöra. Det skapar en personlig rymd för
kvinnor, en inre rymd.
Ett känslöflöde som uttrycks i ett flöde av linjer.

Kolam är snabbt övergående. Den har ett kort liv. Nätt och jämt en halv
dag. Den blir trampad, och försvinner under fötterna.

Barnen reagerar på kolams flytande linjer
liksom de reagerar på sagor. De vill ha mer och mer.
Det ger dem inträde i ett oändligt mysterium.

Chandralekha

Dikten är hämtad ur *Kali for women* 1987.
Fritt översatt av Tarja Kemppainen.

I delad värme gror en bättre framtid

Några data om mig själv: Nanna Helin, född Nilsson, i Båtskärsnäs den första januari 1921. Jag växte upp i en arbetarfamilj med sex barn. Det yngsta barnet, en liten flicka, var bara ett halvt år när vår pappa dog i proletärsjukdomen TBC. Jag var då bara två år, och mamma blev änka med sex minderåriga barn, med allt vad det innebar av ekonomiska bekymmer och svårigheter av alla slag, inte minst ansvaret att klara av allt ensam.

*I de nötta köken fanns alltid utrymme
Värmen delbar
Gråten och skratten likaså...
Bekymren trampade uppför nötta trappsteg
Arbetslöshet, sjukdom, ansvar — ekade fotstegen.
De var oändliga
Stoppades in i ständigt öppna strumphälar,
sved i sena timmar över sarjade byxknän...
De tidiga uppbyggarna har gömda namn —
Deras gärningar når ändå fram
Också en dag — genom mörker.*

Båda föräldrarna kom till Båtskärsnäs från byar i omgivningen i början av seklet. Till den av brukspatroner startade sågverksindustrin här.

Pappa som sågverksarbetare, mamma som butiksbiträde i den så kallade Bolagsboden.

*På slingriga vägar de togo sig fram
De många av arbetets ätt
En stenig och obruten mark blev den grund
som gav fasthet och vilja —
och den lärdom man får att hitta rätt.*

*Så började tiden — Patronernas tid
och pigornas, drängarnas tramp
av arbete — slit, ifrån morgon till kväll,
som en klass utan värde
fastän allting blev till av deras tramp.*

*Den hårdkarga tiden — Patronernas tid
då sågverk snart tätt växte fram
Då kom en och en ifrån byarnas torp
Det blev ständigt att kämpa
och en medvetenhet snart växte fram.*

*Så började tiden — då FACK växte fram
för rättvisa, arbete, bröd.
Man visste — av eniga tag blir man stark
och så väl det behövdes —
överallt fanns det människor i nöd.
Och alla de människor i vardagens slit
som röjde och banade väg.
För ljusare framtid för kommande led —
det är vägar vi följa —
när vi kämpar för arbete och FRED.*

Min far blev genast politiskt aktiv, och gick med i den nybildade fackliga rörelsen, Partiet, Folkets Hus-föreningen. Min mor deltog i mån av tid och möjligheter. Jag fick tidigt följa med henne på politiska möten och föredrag, vilket var mycket spännande och lärorikt för den lilla flickan.

Mor sjöng mycket för mig, långa, ofta sorgliga skillingtryck, som grep mig mycket.

*Jag minns dem, arbetarkvinnorna
med yllesjalen över axlarna
gäbortstassen.
Minns dem, på arbetarmötena,
där man tidigt hörde orden
Kapitalism, Utsugare, Klasskamp.
Då också HON, med yllesjalen tog till orda.
Jag minns dem, alla dessa, tidigt grånade,
med arbetsmärkta händer omkring
strumpstickorna.
Vilken utstrålning, vilken **kraft**, de ägde.*

*Jag minns dem, arbetarkvinnorna,
med vattenoket över axlarna, vid isbrunnen.
Minns dem, de vardagstunga stegen,
alltid små barn vid kjolen...
Först som sist,
smutsröjare...
slit...tramp.
Vilken utstrålning, vilken **kraft** de ägde,
vilken uthållig vilja till **kamp** de ägde.*

Mina bröder fick tidigt, som minderåriga, börja arbeta vid industrin i Brädgården, som märkare, knubbare, lämnade sina små avlöningar till mamma, att förvalta, som verkligen kunde trola med de små medel till försörjningen som fanns, så att barnen aldrig behövde svälta.

Vi hade en varm och mycket god mor, som dog i TBC — 54 år gammal, när jag var sjutton år. Så det blev för mig att "ta hand" om familjen. Bröderna som var äldre, jobbade vid sågverket, förutom min äldsta bror, som under arbetslöshetens 30-tal tog värvning vid Flottan, där han just gjort värnplikten.

*Det fanns alltid stämpelfärg på fattigbarnen,
sågsplåndsdoft och bulnande stickor.
Men där fanns också tidig styrka
av att slå sig fram — vilja förändra...
Han stannade till arbetsmannen —
Mitt i smutsen lyste en blomma —
Mitt i det omöjliga kan också något fint gro.*

Det fanns alltid musik i familjen. Pappas efterlämnade Magdeburgarspel blev flitigt använt. Sedan skramlade vi ihop till en fiol, två kronor var. Så startade bröderna "Thores Trio" 1934. Dragspel, fiol och gitarr.

1935, när en av bröderna som spelade gitarr, fick rycka in och göra värnplikten, blev jag med i trion, som liten flicka. Jag spelade gitarr och sjöng. Thores Trio är fortfarande verksam, spelar dansmusik och underhållning.

Nu består trion av min bror Thore A, som spelar dragspel. Min man, Erik Helin, spelar basfiol, och jag spelar gitarr och sjunger. En av bröderna dog 1940, och en avflyttade på grund av arbete och giftemål. Själv blev jag också ledare av ett amatör-revygång här, som hette "Baskeriamatörerna", från 1940 till 1963.

Vi gjorde bland annat många texter till kupletter med politisk

satir, och sånger om fred, och mot atombomb, krigshets och sådant som engagerade. Det blev också, förutom turnéer i Norrbotten, en två månaders landsomfattande turné, i Kommunistiska Ungdomsförbundets regi 1949. Från Luleå i norr till Göteborg i söder. Skönt att minnas, med stor uppskattning överallt av vårt revyprogram, och vår dansmusik.

Många dikter och sånger har blivit till under årens lopp, inspirerade av människors kamp mot förtryck. En del sånger speglade händelser i mitt eget samhälle.

Då vi till exempel förlorade vårt sågverk 1968, den enda industri som fanns här, trots all hård, envis och enig kamp mot nedläggning. Men kampen var ändå inte förgäves, vårt fina lilla samhälle finns kvar och har utvecklats med ny bebyggelse och nya familjebildningar.

*Glömmer aldrig
de tre långa klagande signalerna,
den sista stocken genom ramverket —
sedan tystnaden...*

*Glömmer aldrig
männen som kom ut,
lämnade sin arbetsplats för sista gången...
Sol och sommarvind försökte förfaga
känslan av svärmod,
men de tre långa signalerna klagade,
skymde blicken,
suddade ut konturerna av ett **levande samhälle**.*

*Hit kom dom — hårdföra eller veka män
för att söka sin lycka vid kantverk och rem...
hit kom dom, här stannade en del,
fast det mesta som mötte var vrängt och fel.
Slet, svettades och svor,
visste allt om bräder, plank,
fostrades — blev medvetna män,
mot orättvisor, ständig kamp.*

*Hit kom dom, här stannade en del.
De frön som såddes grodde väl
Kampen ger eko än...
Som i en vision kan jag se dem, hårdföra slitna män
i spåren efter nedrivna kantverk,
efter ledningar och rem
och **Kampen**, den lever än.*

*Den började när dom kom hit,
den fortsatte när vi tog vid —
vi arbetets kvinnor och män.
Som i en vision kan jag se dem, hårdföra slitna män
i spåren efter nedrivna kantverk,
efter ledningar och rem
och **Kampen**, den lever än.*

Tidigt blev jag politiskt medveten och aktiv, och jag gick med i den SKV-avdelning som bildades här, och har prenumererat på Vi Kvinnor/Vi Män, hela tiden.

Kultur ger möjligheter att...

se med andra ögon

Text: Karin Lentz

Ur Sara Lidmans stora epos i fem delar om Norrbotten, har Maria Sundqvist, tillsammans med kollegan Jonas Forsell, skrivit ett libretto till Norrlandsoperan. Jonas Forsell skrev musiken och Maria skrev texten till "Hästen och Gossen".

Bild: Susanne Ewert

Usch, vad ska jag säga, undrade Maria Sundqvist när jag ringde och bestämde tid för en intervju. Så jag skrev ner ett ark med frågor.

Möllegatan i Lund... och innan jag hinner ta fram block och penna är Maria i full fart med att berätta om det gamla huset där "bättre arbetare bodde", enligt de boende själva, till skillnad från dem som bodde i kvarteret från 1870-talet, kallat "Nöden".

Nu har arbetarna flyttat till pensionärsbostäder och huset är nyrenoverat av en bostadsrättsförening, som sökt dispens för att få bibehålla dörrmått, för att få mura upp kakel-ugnarna igen och så vidare. En av de gamla bor kvar, Wille, och bland forskare och dirigenter står han i bostadsförteckningen som fil. — nej, inte fil. mag. utan det står för filare.

Maria har låtit många berätta husets historia för sig och även "Nödens", för med den arbetar hon just nu. Maria har kokt kaffet färdigt och vi går in i ett av de många rummen — de gamla lägenheternas två rum har slagits samman till större våningar, där lilla Hillevi, fem månader, ligger i sin vagn och tittar på oss.

Maria har två barn; Helge, fem år är inte hemma, inte maken Sven heller. Han är forskare, kemist.

Rummen är möblerade med omsorg, och bokhyllor, tafflar och annat har sin historia och är utvalda, inköpta på auktion, "för vi ville ha det i den gamla stilen". Kaffet är upphällt i min kopp, Maria tar upp Hillevi och ger henne bröstet och berättar under tiden, fort, fort. Det stockholmska söderspråket håller i sig.

Ser man Maria kan man lätt få för sig att hon är en typisk svensk kvinna, blyg, ljus, tunn, lite försagd. Hon är motsatsen. Det förstår man genast hon börjar berätta. Seg, envis och full av uppslag, upptåg och fantasi. Det syns i de blå, fasta ögonen som blänker bakom de runda glasögonen.

En stor taffel står i det rummet vi sitter i.

En annan står i rummet intill, också ett piano. Fast egentligen är Marias instrument klarinett, saxofon, tvärflöjt.

Två tafflar köpte de för de var billiga och hon och Sven hade få möbler när de flyttade in i lägenheten. Den ena tjänar som discotaffel — där finns steron och kassetter i högar. Den andra är Marias skrivplats med ordbehandlaren.

Ännu har inte Maria smakat på kaffet för nu berättar hon om sin barndom i Stockholm med sin ensamstående mamma och hur Maria efter skolan som liten flicka mer eller mindre bodde på Elsa Olenius "Vår teater".

Redan efter kriget började Elsa sin pedagogiska verksamhet för barn. Hon blev en riktig sagotant för Maria och Elsa ville få barn att läsa genom att berätta och spela upp böcker. Även Maj Samzelius har betytt mycket för Maria. Maj startade radions "Sommarlovsföljetongen", där Maria ofta spelade med. På "Vår teater" var det uppspel varje lördag och då väntade Maria i kulisserna tidigt på morgonen: någon hade kanske blivit sjuk, så att Maria kunde hoppa in. En gång fick hon ropa "Vi vill se mera blod, låt huvudena rulla..." i en pjäs om franska revolutionen.

Maria berättar mycket om den här tiden, hur viktig den var för henne och hur dessa två kvinnor tog vara på hennes uttrycksbehov och möjligheter.

— Och så den kommunala musikskolan, tillfogar Maria.

— Jag vet inte var jag hade varit utan allt detta och det är av stor betydelse att sådant finns, utan stora kostnader, för barn även idag.

I musikskolan spelade hon först blockflöjt och sen i många år på en lånad klarinett tills mamman och mormodern skramlade till hennes egen.

Och hon kände att hon ville försöka återgälda allt detta. Efter gymnasiet utbildar hon sig till dramapedagog på "Vår teater", samtidigt som hon studerar till träblåsare med arrangering, ensemblespel och dirigering som specialitet, samtidigt som hon jobbar på en teater, som hon ger lektioner på den kommunala musikskolan...

Skapa egen musik

Ja, hon jobbar dygnet runt, dels för att få ekonomin att gå runt, dels för att hon har visionen att få skapa egen musik på och för teatern.

Göra mycket samtidigt: det har hon fortsatt med. Nu kan hon kalla sig dirigent, författare, kompositör, regissör, mor, maka...

Kan du förena detta?

— Ja, det måste jag, för på ett annat sätt kan jag inte leva. Det är inte betungande; de olika delarna berikar och belyser varandra. Jag kan bli irriterad när jag arbetar med andra, ofta män, och de säger att de först måste avsluta ett projekt innan de kan ta itu med ett nytt. Jo, det är nog typiskt kvinnligt, de där bollarna i luften...

Hon lämnade Stockholm och flyttade till Sven i Lund 1981. Ett år ska det bli i den stan, tänkte hon; hon kunde unna sig att vila på lagrarna.

Men det tar inte lång tid så är hon dirigent för Lunds kommunistiska blåsorkester, hon och en fritidspedagog har bildat dockteatern Baba Yaga — det rullar raskt på.

För dockteatern gjorde de egna pjäser, egna dockor och givetvis egen musik.

Att leda en kommunistisk orkester? Det hade Maria för den delen redan gjort i Stockholm. Hon fick lära sig att hon inte bara var repetitör med pedagogiska erfarenheter, som hon trodde, utan hon kopplades samman med orkester, musikval etc — hon blev ledaren, och förmedlare av ett politiskt budskap. Hon sympatiserade med åsikterna och hon blev i det senaste valet valombudsman. Det som hägrade var Kulturnatten i Lund, den natt då hela stan, alla lokaler och torg är öppna och fulla av musik, teater, poesi, konst — och av folk. Hon skulle planera programmet för V-partiets öltält på Stortorget.

Men vi har gått några år i förväg. 1984-85 var hon med Sven i USA, i Chicago, som forskarhustru. Det vill säga hon satt inte länge på den stolen utan teaterdörrknackade och satt snart på ett teaterkontor och ordnade välgörenhetsdamer i kartotek för tigarbrev och för det arbetet fick hon följa en del kurser på teatern, i regi bland annat. Hon läste också engelska. Det gjorde även några från Latinamerika — och vad uppstod vid det mötet? Självfallet musik, som spelades på skolans fester.

Epos om Norrland

Väl hemma igen ville kollegan Jonas Forsell ha hennes hjälp med ett libretto för Norrlandsoperan. De fastnade för Sara Lidmans stora epos i fem delar om Norrland och ur detta, med hennes fantastiska ord bibehållna, skrev Maria "Hästen och gossen", med musik av Jonas Forsell. Idén hade hon börjat bearbeta ungefär 1985, och betalt fick hon för 2-3 månader.

Maria gör det hon kallar beställningsmusik. Hon betraktar komponerandet som ett hantverk där hon skriver och arrangerar för en orkester, inte för en publik. Behov att uttrycka sina innersta tankar?

— Ja, i de prosadikter jag skriver dagligen — de är ett måste. Uttrycksbehovet och skapandet genom musiken är för henne att arrangera verk med glimten i ögat och med speciella vinklingar, så att texten framträder bättre genom annan instrumentering och nya harmonier.

Som kapellmästare för en damtrio på Folkteatern i Malmö vill hon låta musiken understryka den kärlekslängtan som finns i den grova texten och de hemska våldshandlingarna i Fassbinders "Soporna, staden och döden". Hon arrangerar då Verdis La Traviata smäktande vackert och lägger även till egen musik.

Maria talar om brukskreativitet. Hon har ingen symfoni i byrålådan. Musik ska användas, tycker hon. Kanske, tillägger hon, är det kvinnligt. Männen skriver de stora verken och blir omnämnda i musikhistorien, kvinnliga musiker gör till exempel arrangemang för körer som redan finns och liknande.

— Någon har sagt mig att jag skulle tänka mer på framgång och beröm, men det ligger inte för mig, säger Maria.

När hon fick sonen 1986 kände hon att hon ville bli vuxen. Det blev musik till vuxenpjäser som Hästen och gossen, Fassbinderpjäsen, Korpen av Bo Widerberg, men även till sådant som statyavtäckningar, konstutställningar.

Att göra framträdandet och föreställningen till en helhet, till en konstform i sig, värnar Maria om. Hon menar att kulturens roll är att förbereda en samhällsförändring — utan pekpinner — att lotsa oss ur låsta bilder, att förnya åsikter.

Just nu håller hon på med Månteatern i Lunds projekt om "Nöden". Det gläder henne speciellt, för teater — och musiklivet i Lund har hittills inte varit stans eget. De som verkar här har fått flytta, respektive arbeta i motvind.

Hennes önskedröm är på väg att uppfyllas: den Nödenbase-rade teaterpjäsen "Drömmen om Mallorca" av Max Lundgren ska uppföras på Stadsteatern i Lund. Med Maria Sundqvist som kapellmästare till egen musik och hon talar om sin vanliga vända: den här gången går det inte.

Hon kommer att lyckas med detta också, samtidigt som hon fortsätter arbeta med annat, minst tre projekt har hon alltid på gång.

Hon hann dricka kaffet så småningom, när vi hade talats vid i några timmar, det vill säga Maria hade svarat på alla mina frågor — utan att jag ens ställt dem.

Det är kvinnligt, konstnärligt, inkännande, pedagogiskt...

— Karin Lentz, skriv om ditt eget skapande.
Skulle jag intervjua mig? berätta rakt upp och ner? kronologiskt? beskriva
skapandets kaos, skildra nu? här? drömmar?
Ställa frågor kan jag nog, men besvara dem...
Nej, jag gör det hela diktvis:

*Kvinnan tvingas dagligen
ta vägen över Himalaya
utan stège
I köket är jag sårbar, på balkongen, i tvättstugan...
i mina ords rum träffas jag inte
med orden har jag barrikaderat mig, byggt en mur
med orden som vapen, till skydd
har jag byggt mig ut —*

Bild: Joachim Lentz

*är så trött på att
... låta torka in
hoppas nu över ån efter vatten
och jag äter rönnbär igen,
får erkänna att de är sura —
men det kan dåna under fötterna, svälla i blodet
rusa i kinderna, blänka i ögonen —
Låt vattnet spela, skjuta i höjden
glittra, blänka, leka och stänka! sa springbrunnen
Just så försöker jag: arbetar
för att nå dina höjder, sa rännen —
Hon har de grå tinningarnas charm
f låt... men det måste vara fel —
Hos mig har stoet stannat att berätta våra sagor
vi är inte på långt när färdiga.*

Att färdas: att vandra med oövervinnligheten
den svagas kamp på den starkes plan
att någon gång någonstans övervinna —
går den mörkaste stigen, ser eldflugor...
Den svarta anteckningsboken stöter ut och skrattar
åt mina försök: jag är inte Sappho
men Cassandra bjuder upp till dans
... om aftonen tar jag fram notpappret
sätter rymdens toner till mina tankars ord —
se, mina förklädnader!
Ser stjärnorna, för trädtopparna är så mörka
och jag smeker sockerkakor, hackar kanoner,
löser upp gränser, älskar och leker rosetter.
Sen tar jag munnen full av mjöl
och blåser ut —

De långa gräsaxen rör sig glänsande under skogstaket.
Hit når inte regnet. Början ligger skynd strax bakom.
Alla träd bär inte äpple, jag har ingen korg
och blickar förstulet uppåt grenarna —

Skulle jag våga att två gånger stiga ned
i samma flod?
Var ska jag gömma alla mina ord — de som rodnar
var ska jag gömma mitt hjärta — det som bultar så?
Jag klipper in i gräsmattan de hemliga tecknen och
målar på min kropp många små vingar med blå färg.
Till körsbärsfesten den trettonde dagen.
Alla orden
flyter runt mig, de fyller rummet, de retas, de surrar runt,
jag ser dem, jag hör dem, jag känner dem, jag stavar dem
bokstav för bokstav. Jag skriver dem inte.
Endast döda fiskar simmar med strömmen...
att knyta sig en krans av frusna tusenskönor —
Månen finner du bakom träden eller framför dem
viltsträcket kan dra västerut eller österut,
den fasta punkten kan vila i dig eller utanför
beroende på var du befinner dig.
Hålen efter avrivna sidor gapar och
det blir varmare på jorden, isarna kommer att smälta:
orden flyter upp, sjunker ner djupt:
ändra villkoren mellan det jag ser och det jag säger?
Jag stjäler två minuter av evigheten,
jag har inga skyddshandskar och blir havande
med smånycklar, småhjärtan och småspik —

Målar mig ett fönster, målar det öppet —
jag skriver redan och pennan bryts,
men livet, sa vinden och blåste utåt havet.
Och fartygens alla segel svällde..."

(Hämtat ur "I genomgångsrum", "Häxorna flyter",
"I samma flod", "Tema Norrmogen" och nyskrivet).

Ja, konstnären har väl inte, att som någon att skildra Karlens dröcker.
(Det var jag, förstås, inte, men jag har ju så pass barmälskligt, att inte ha skildrat Karlens
barn till en, så guds lön i i konstnären, som skildrar ena till ena.)

"Som en dans" —
går rakningen med
HYLIN'S RAK-CRÈME "RAKIN".
Tiggeleins Anger.
N:o 18. Den 4 Maj 1921

Albert Engström levererade en breddside om "Frumtimerskonst" i "Strix" den 14 maj 1921, som är belysande för den tidens syn på kvinnliga konstnärer. Den säger också mycket om synen på kvinnan överhuvudtaget.

"Jag besökte häromdagen frumtimernas utställning hos Liljewalch och något så förskräckligt har jag sällan sett. Det fanns naturligtvis några ljuspunkter, eljes hade jag antagligen av ledsnad och avsky fått slag och kvitterat det jordska...

Det är en skam för hela kvinnokönet att ställa ut sådan vidrig talanglöshet. Smutsigt i färg, ointelligent pretentiöst, härmning, aperi, idioti. Inte är väl den lokalen gjord för sådana sopor. När kvinnorna visar sig sakna självkritik till den grad böra de förbjudas att blamera sig själva och landet till den grad som nu.

Nu på vårkanten hoppas jag emellertid att vårkänslorna ta överhand hos de målade rösträttsägarinnorna, så att de hålla sig från denna ovärdiga lek...

Gån ut och och älsken, små gryn! Det passar er bättre".

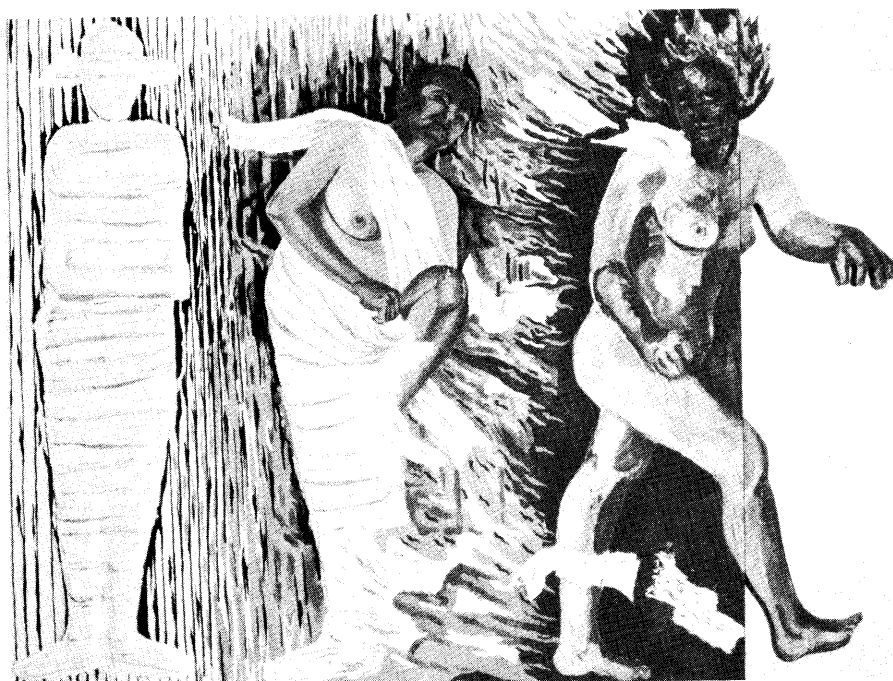
Ni ser ju att det inte går att producera konst, fortsätter han. "Jagen bort er konstfluga, lären er laga mat och föra hushållsböcker, då komma vi män med starka, av våren inspirerade känslor och göra era liv till en fest. I bli'n gifta hela bunten för att i sinom tid föda sunda barn till världen. Behöven I sedan litet konst, ska vi karlar måla starka och välgjorda tavlor åt er både för kök och sängkammare. Men hustavlan ska ha hedersplatsen".

Kvinnobilder — kvinnoerfarenheter

av Benedicte Bergmann

Egentligen orkar jag knappt ens bli upprörd över Albert Engströms famösa recension från 1921. Den är känd inom konsthistorien och utgör i dag ett av många präktiga monument över den tidens förakt och okunnighet inför kvinnligt skapande.

Alltså en tydlig fiende att kämpa emot, vilket säkert har hjälpt till att sammansvetsa den tidens kvinnliga konstnärer. Vilka känslor fyller mig då i dag när jag tänker tillbaka på 40 års aktivt konstnärskap?

"Frigörelsen". Målning av Benedicte Bergmann.

Jag känner att jag har deltagit i ett spännande och viktigt förlopp, nämligen den tiden då kvinnliga konstnärer började undersöka vilka spår den patriarkala strukturen i vår kultur har satt — inte minns innerst inne i det egna självet där bilder blir till.

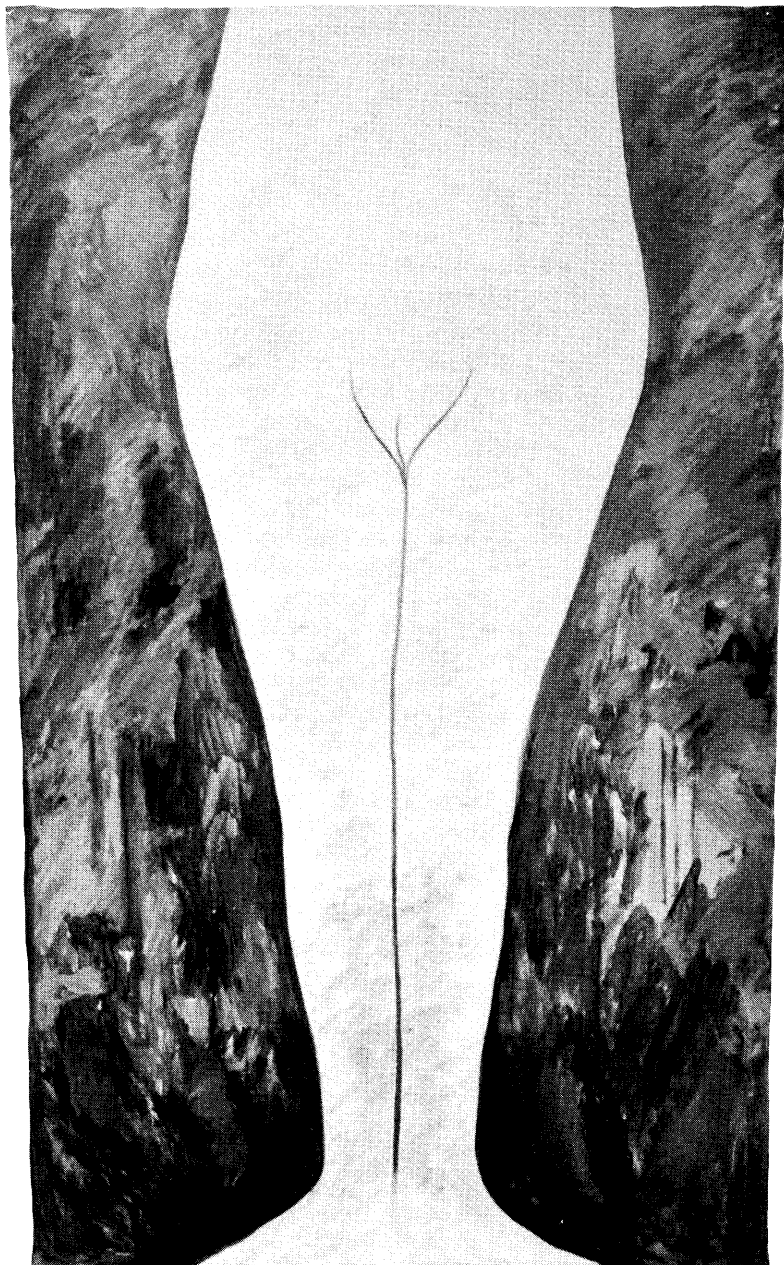
Det vill säga, vi nöjer oss numera inte bara med tillträde och förhoppningsvis omdaning av de yttre institutionerna — för fortfarande är det ju så, att kvinnors konst inte visas och uppmärksammas på lika villkor — vi måste också avtäcka och syna den inre barriären och buren som håller oss fångna och förhindrar oss att ifrågasätta. Detta är svårt — och tar tid.

För mig började det på 50-talet när jag

fick min konstnärliga utbildning. Vi var inte många tjejer på målarskolorna eller på akademien, och vi var helt ointresserade av varandra.

Jag godtog den manliga traditionen och auktoriteten som jag var uppväxt i — som målare jämförde jag mig med män.

Det fanns ingen kvinnlig förebild som fick betydelse för mig, det fanns inga kvinnliga lärare. Som kuriosa kan nämnas att när akademieleverna på 50-talet reste till Paris för att bland annat titta på Diego Rivera, då fanns inga som kände till Frida Kahlo — hon "existerade" inte. En till av många kvinnliga målare som inte heller "existerade" på den tiden var Anna An-

"Frejas träd", av Benedicte Bergmann

cher som aldrig blev omtalad när Skagen-målarna blev introducerade för oss elever.

Så mycket övertog jag de traditionella synsätten att jag inte som ung ifrågasatte ens de manliga kollegornas nedgörande prat om "tant-måleri" — utan kunde även själv använda sådana etiketter!

När upptäckte jag då att jag, som var så bra som en karl, ändå inte självklart skulle räknas med i de sammanhang som jag strävade efter att tillhöra?

Den första kallduschen som jag minns var i Köpenhamn på slutet av femtitalet. Jag uppsökte en känd gallerist och föreslog att han skulle se på mina målningar för en eventuell utställning.

När konsthandlarn förstod att jag avsåg att visa upp egna målningar, blev jag avvisad med att han inte ställde ut kvinnliga konstnärer. När jag blåögt frågade om det var

nåt fel på mitt kön, förtydligade han avvisande med att hans galleri var så framgångsrikt att han inte "behövde befatta sig med kvinnlig konst".

Jag kommer ihåg en blick från konsthandlarns kvinnliga sekreterare som befann sig i lokalen — skamsna såg vi in i varandras ögon en kort sekund — så gick jag vidare.

Jag vet inte vilka spår en sådan upplevelse sätter, men den var bara början till en insikt som jag tvingades förvärva.

Långsamt och smärtsamt skulle jag lära mig den förhärskande synen på kvinnliga konstnärer som på sin höjd ett B-lag. En åsikt som kunde uttryckas under många olika förklädnader — ibland svåra att genomskåda.

När jag var relativt ny i Sverige och skulle ha min första separatutställning, sammanföll det med en stipendieansökan från min sida. Jag ringde upp en ämbetsman i kommunen som var känd för att vara utslagsgivande i stipendiesammanhang, och informerade om min utställning.

Mitt tilltag blev besvarad med ett nedlåtande "Lilla HON, — tror HON inte att jag har viktigare saker för mig...?"

Jag vet inte om han såg min utställning, stipendiet fick jag inte den gången — det enda tråkiga var att han för en tid lyckades med att göra mig till "Lilla HON" — en person som skyggt smög sig i periferin och inte vågade lita till egen förmåga.

Det farligaste förtrycket är det som går inåt — som tillåts att fräta på konstnärens livsnerv.

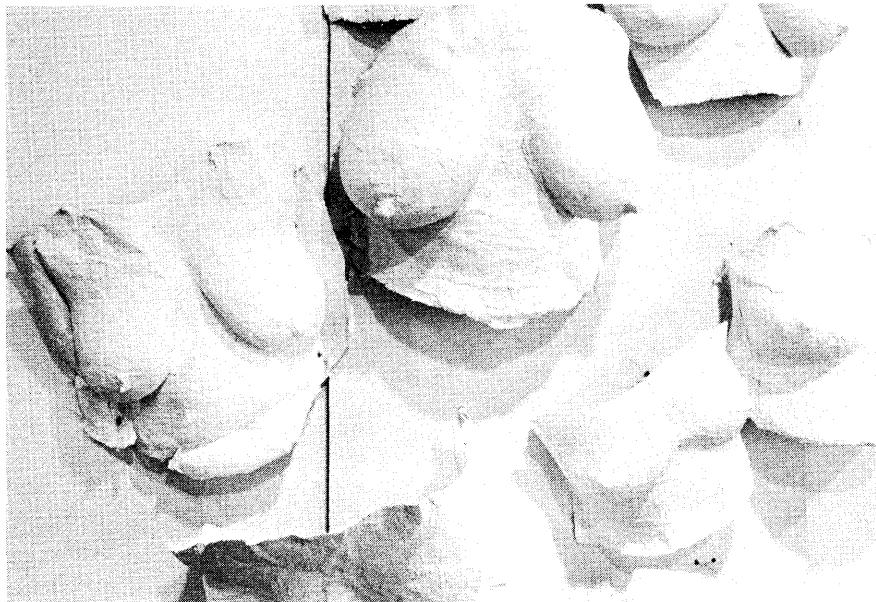
För det är ju så att i vår kultur krävs det en hel uppsättning specifika psykologiska egenskaper som mod, framåtanda, uthållighet och självförtroende utöver den egentliga begåvningen för

att lyckas med att ta sig fram som konstnär. Egenskaper som inte precis har blivit uppmuntrade hos kvinnor.

Nå — den gången kunde jag trösta mig med vad en dåvarande föreståndare på en konstskola sa — "Du måste vänta tills du blir över femti — till du fått grått hår och går i lågklackade skor...". I klartext betydde väl det, att den dagen jag inte längre ansågs attraktiv som kvinna — då kanske det skulle bli tid för mina målningar?

Konstnärskapet var av tradition manligt område — konstnärrollen var utformad av män — för män.

Det fanns ingen kvinnlig tradition inom området — och fanns den som inom textilkonsten till exempel, blev det ifrågasatt om den var seriös nog. Jag minns långa diskussioner ifall en kvinnlig textilkonstnär skulle kunna upptas i en konstnärsgrupp som annars bestod av målare och skulptörer (de riktiga konstarna).

De två övre bilderna är från utställningen *Livegen — Eget liv, Maneten 1973*.
Samtliga bilder: Monica Englund

Arbetsmöte inför Benedicte Bergmanns utställning *"Modersmyt, moderskap, mänskenskap"*. Konsthallen, Göteborg 1979. Från vänster: Sandra Ikse, Monica Englund, Ulla Hammarsten Mc Faul, Benedicte Bergmann, Ann Britt Ryde

De manliga kollegorna utgjorde ofta ett brödraskap med traditionella riter och beteenden som en kvinna hade svårt att vinna inträde till — eller kunde identifiera sig med. Många av min generations kolleger stöttades moraliskt och ekonomiskt av den klassiska konstnärshustrun.

Själv funderade jag på om jag skulle annonsera efter en dylik — när jag nästan dignade under den tredubbla uppgiften att vara mor, försörjare och konstnär.

Jag hade full förståelse för att kvinnor tidigare medvetet hade avstått från moderskap för att kunna koncentrera sig på sina arbeten. Men det är ju ingen lösning att föra vidare.

Till vandringsutställningen Nordiska Kvinnor 80-81 skrev jag i katalogen: "Hur förena det alltuppslukande moderskapet med det alltuppslukande konstnärskapet? Många kvinnor har stångat sina pannor blodiga i försök att räcka till.

Det är inte bara den gamla modersrollen det är fel på, med sin ensidiga ansvarsbelastning på kvinnan/modern. Det är ock-så den gamla konstnärnsrollen det är fel på — det isolerade geniet, som inte får störas av barn till exempel.

Konst springer ur liv. Barn är det mest levande vi har. Vi måste kräva rätten till vårt arbete OCH till våra barn".

På 70-talet började kvinnor att söka varandra.

Äntligen vågade vi inse att svårigheterna var inbyggda i kulturen och inte bara våra personliga angelägenheter.

Även kvinnliga konstnärer engagerade sig och det blev under ett årtionde skapat flera gränsöverskridande omdebatterade utställningar av kvinnor som just tog upp "Det kvinnligas" situation i en patriarkal struktur.

1977 skriver Anna Lena Lindberg och Barbro Werkmäster i *Vi Mänskor* angående tendenser i den tidens konst: "Vi anser att detta visar ingenting mindre än en konstnärlig revolution, att kvinnliga konstnärer i dag arbetar med realistiska skildringar av kvinnors erfarenheter som för första gången är öppna mot den egna medvetna upplevelsen av verkligheten".

Vad hände sen?

80-talet har inte varit kvinnornas årtionde. Det har länge funnits en ångslan inför att bli kallad feministisk konstnär. Många kvin-

nor har tvekat inför att söka sig till kvinnliga konstsammanhang, som (för alltid?) är stämplade som alternativ.

Yngre kvinnliga konstnärer skulle kanske i dag bestrida att deras könstillhörighet spelar någon roll — men vi är säkert många som välkomnade Guerrilla Girls, de amerikanska konstnärer som iklädda praktfulla masker vågade kritisera och påvisa den sneda fördelningen mellan könen i konstvärlden.

Sånt är farligt att göra utan mask!

Söndra och härska har alltid varit vår kulturs gissel mot konstnärerna. Konstnärer skall konkurrera, utveckla sina talanger för PR och vässa sina armbågar.

Den hierarkiska strukturen tränger igenom alla kategorier av konstskapare med allmän ångslan och osolidartiet i följe. Vi måste våga ifrågasätta "etablissemangets" preferenser — belöningar och bestraffningar — utväljnings- och uteslutningsmekanismer. Och vi kvinnliga konstnärer måste även ifrågasätta dåtidens och nutidens estetiska normsystem för vad som är god konst.

Och nu kommer frågan som många ställer och få vill svara på:

Finns det då ett kvinnligt bildspråk?

Får jag svara med Matisse — han säger "Konst är alltid grundat på erfarenhet — ingen kan skapa av intet".

Finns kvinnlig erfarenhet?

Låt oss då fortsätta arbetet med att söka uttryck för vår verklighet — den inre och yttre.

"Fienden" i dag är inte lika tydlig som för 1921 års kvinnliga konstnärer. Fienden finns i dag lika mycket inom oss själva när vi i uppgivenhet inför en tillsynes hopplös övermakt förtrycker och förminskar oss själva så att vi inte orkar eller vågar gestalta och föra ut och stå för våra egna bilder.

Och varför skulle inte kvinnor kunna befria konsten, där den sitter fången på sin piedestal, isolerad och snärjd av kulturpolitik, ekonomisk spekulation och prestige...

Varför skulle inte kvinnorna kunna föra ut konsten som den nödvändiga föda den är för alla människor som söker växt och utveckling?

Guerrilla Girls — Konstvärldens samvete

Guerrilla Girls är en sammanslutning av kvinnliga amerikanska konstnärer som bildades efter en utställning som visade samtida konst på Museum of Modern Art i New York 1985. Av 169 konstnärer var 15 kvinnor.

Guerrilla Girls använder sig av provocerande och satiriska affischer, vilka klistras upp i skydd av nattens mörker, och punktaktioner för att fästa uppmärksamheten på orättvisor mellan manliga och kvinnliga konstnärer vad gäller utställningsmöjligheter, försäljningspriser, mediauppmärksamhet etc.

Vid deras första framträdande i Sverige, 1990, då affischerna presenterades på Kulturhuset i Stockholm, var de två representanterna iklädda de gorillamasker de brukar bära för att skydda sin identitet. Anonymitet är en förutsättning för deras aktioner.

Guerrilla Girls använder heller aldrig sina egna teckningar eller målningar — då skulle de bli avslöjade — utan bokstäver, foton och collage.

Många hävdar att Guerrilla Girls har bidragit till ändrade attityder i det amerikanska konstlivet genom att tvinga museer, gallerier, kritiker, konsthandlare och fondrepresentanter att bli medvetna om de kvinnliga konstnärernas situation. Ett av deras mål är också att slå hål på den gamla myten att begåvning — kvalitet — leder till framgång.

I Sverige genomförde svenska konstnärer i februari 1991 en stor manifestation mot den manliga dominansen på konstscenen. Valdemarsudde i Stockholm hade i utställningen 13 samtida, plockat fram tolv män och en kvinna vilket resulterade i att 300 demonstrerade utanför.

Den senaste demonstrationen av svenska "gorillor" genomfördes på Luciaafton 1991, då tretton lucior i gorillamasker tågade in på Galleri Engström i Stockholm och delade ut "Årets Valdemar" — en förgylld banan — till ägaren för att hans galleri till mer än 85 procent ställer ut manliga konstnärer.

Hittills har Guerrilla Girls skapat 30 affischer som spritts, provocerat och inspirerat.

Om västvärlden säger de: "Its even worse in Europe!"

Liljevita broderier och jordiga nävar

Är det så det skulle vara — livet vi lever — att brodera liljevita blommor, måla skira akvareller av glödande vallmon som vajar utanför köksfönstret, efter att ha kommit in från trädgården och tvättat jorden av våra händer.

Text: Marie-Louise Carlberg Bild: Marie Hedberg

hela sitt vuxna liv har Elsa Agélii flätat in tankar, visioner, katastrofer, glädje, ensamhet och världshändelser i sina bonader.

Just nu målar hon nästan bara akvareller, och har huvudet fullt med idéer om sitt hus och sin trädgård.

Varför broderar Elsa verkligheten med trådar, flor och tygbitar?

Lust, säger Elsa lakoniskt och slår ut med armarna.

Och ett behov att uttrycka det hon ser. Att brodera och måla är hennes viktigaste språk.

I somras flyttade Elsa in för gott i det gamla torpet i Bohuslän som hon köpte för fyra år sedan.

Vad roligt att ni kommer, sa Elsa i telefonen.

— Det känns verkligare för varje gång nån kommer och hälsar på att det är här jag bor nu.

Elsas hus är ett vackert, slitet torp, som långsamt men säkert rustas upp. Missförstå inte, det handlar inte om modernisering. Elsa gör huset vackrare genom att öppna det mot naturen runt om. Hon gör fler fönster på en del ställen, sätter igen andra som inte var nödvändiga just där. Och fler dörrar till trädgården. Jo, ett modernt badrum har Elsa gjort, med en dörr rätt ut till slänten utanför.

— Efter duschen är det bara att gå naken rätt ut i solen.

Trädgården är en bit av Bohuslans natur, åt ena

hållet sluttande ner mot åkrar och ängar, åt andra hållet står ekarna tätt på berget. Gården i närheten sprider en stark doft från gödselstacken.

Elsa går runt i trädgården och berättar om hur vacker den är tänkt att bli, om hallonsnår och liljor, om dammen med vattenväxter. Om planket som ska skydda mot vinden, stängslet för fåren hon ska ha.

Men det är ett långsiktigt projekt, tillägger hon snabbt, inför Maries, fotografen, och min skeptiska tystnad.

är som att leva om hela livet. Det är både svårt och roligt. Jag får också nya idéer om hur jag kan utveckla mitt måleri. Men just nu orkar jag inte ge mig i kast med nån ny teknik. Jag har fullt upp med att skapa ett nytt hem och bo in mig.

Det får ta den tid det tar, säger Elsa. Hon har bestämt sig att inte ha bråttom.

Vi pratar om *den skadliga brådskan*, när vi en stund senare sitter i köket och följer Elsas handrörelser medan hon vispar grädden till äppelkakan med en vanlig gammal stålvisp.

Utan att stressa, men med stor omsorg, rustar Elsa upp sitt torp. Från ett ödetorp i närheten har hon hämtat gamla glastrutor och satt in istället för de modernare. De är vackrare, tycker hon.

Är det katten i sängen, de gamla möblernas, eller golvbrädernas historia, som sprider ron i Elsas sovrum?

En stressad storstadsmänniska som har anammat microvågsugn, foodmixer och diskmaskin, hade antagligen fått spader.

Men det är bland annat därför Elsa har flyttat från stan — för att kunna leva i en annan rytm, att vara *närvarande i det hon håller på med*, ge sig tid, känna lusten i sina händer.

I det stora rummet i Elsas hus ligger det mesta av vad hon producerat nerpackat i kartonger, förutom det som hon sålt. De flesta av hennes större bonader hänger i offentliga lokaler och institutioner, på sjukhus, skolor, i sammanträdesrum.

— Jag går här och plockar i kartongerna ibland, det

Hon står vid köksbordet, klädd i flera lager tröjor. Elsas händer liknar mer händerna hos en lantarbetarkvinna, än hos en som broderar med tyll och silketrådar.

Det är likadant med hennes utstrålning, både stark och ömtålig, både fri från konventionen om hur man ska klä sig och se ut, men med rött färgat hår och en häftig frisyr för att behaga.

Bakom henne finns den stora spishällen, och på vedspisen står järngrytan och värmer mangoldsoppan och kaffet vi ska få. Mangolden hämtade hon in från trädgården i höstas. Elsa lägger in lite extra ved i spisen, då vi klagar och tycker det är kallt i huset.

— Det är inte klokt, skrattar hon när hon fortsätter att vispa, men jag har aldrig ägt någon annan slags visp.

Men det är nog klokt ändå, för det är lätt att dras med i en brådska som vi först märker då vi plötsligt stannar upp och undrar var vi själva varit hela tiden. Vad är det som jagar oss, vem har rätt att kräva ett sånt tempo? Vems krav är det vi försöker leva upp till?

— Här tror jag att det blir lättare att få ro, att kunna koncentrera mig och bli starkare. Då blir det mer lustfyllt att skapa.

Att skapa handlar också om självinsikt. I många år skrev Elsa dagböcker.

— En dag tänkte jag; nej nu skriver jag inget mer, utan gör bilder av mina ord istället. Det var ett bättre sätt för mig att reda ut mina tankar, men det är egentligen först nu som jag börjar förstå mina bilder.

Elsa är en kvinna som envist gått i närkamp med sina känslor och upplevelser, som sökt ett sammanhang, både för sitt skapande och för sitt liv.

I Elsas stora rum finns många års produktion samlad i lådor och kartonger. "Jag ska sortera upp allt så småningom, just nu har jag så mycket annat att göra".

Det har inte alltid varit lätt. Det har funnits stunder som hon undrat vad hon hållit på med.

Vad det fanns för mening med hennes bilder, varför det ibland var omöjligt att göra någonting?

— Jag har haft en sån oerhörd kontroll över mig själv, krävt att alltid vara så duktig, mer eller mindre för vad andra skulle tänka om mina grejer. Och sånt tar död på glädjen, på det intuitiva flödet som måste finnas för att kunna fånga upp det som jag vill ha sagt i mina bilder.

Det är inte bara inom konsten det är så här, det gäller allt kreativt arbete, allt som man vill säga och göra. Jag tror det beror på själva förhållningssättet vi har till våra liv, tumskruvarna är för hårt tilldragna och vi stoppar våra flöden.

För att kunna fortsätta jobba satte sig Elsa ner en dag och ställde ett par mycket konkreta frågor till sig själv: Vad vill jag med mitt liv?

Vad är jag bra på?

Vad blir jag inspirerad av?

Hon har fått goda råd från flera håll.

Hon gick till en astrolog och frågade vad meningen med hennes liv var. Astrologen sa att det var att skapa tillsammans med andra.

— Jag har levt i ett konstnärskollektiv, som slutade i katastrof. Jag blev till slut mamman som tog över allas ansvar. Det ska man inte göra i något sammanhang, och särskilt inte bland människor som uttrycker sig så mycket med sina känslor.

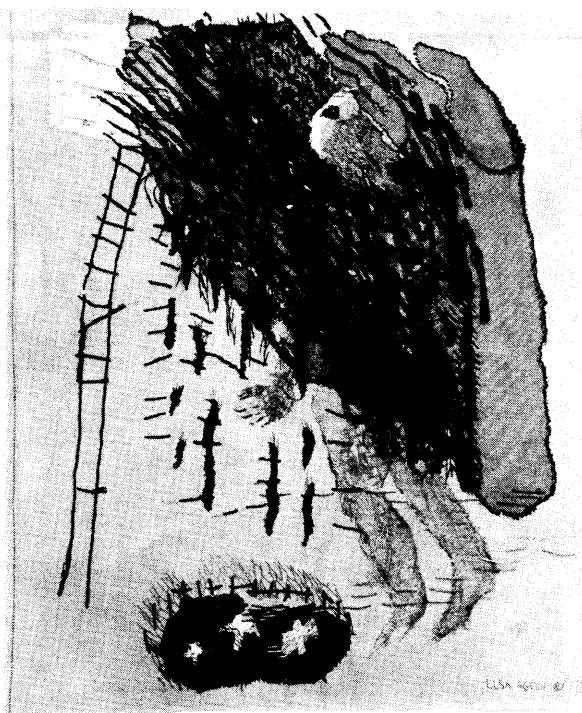
Men jag vill heller inte leva helt isolerad. Det är tillsammans med andra som jag får inspiration. Jag blir mycket stimulerad i en positiv miljö där jag tas emot som den jag är.

Den värmen har hon mött i olika kvinnogrupper, speciellt bland konsthantverkare. Där finns en öppenhet och generositet som inte är vanlig i andra konstnärskretsar.

— När jag hade ställt mig de här frågorna om vad jag ville göra och vad jag kunde, kontaktade jag Gerlesborgs konstskola som ligger här i närheten. Jag presenterade förslaget till en kurs som jag ville leda, och de nappade på idén. Den hette Liljevita broderier och Jordiga nävar. Jag skulle lära intresserade kvinnor att

Broderiet har sin förebild i en av de snabba teckningar som Elsa gjorde i de små blocken. Vad jag ser i bilden är att det finns en öppning för människan, mitt i mörkret. Bakom stöder den allomfattande handen.

Bild: Rastis Vilim

brodera, och de skulle hjälpa mig med trädgården. Vi var åtta kvinnor som under några vårveckor bodde och arbetade här. Varje morgon gick jag upp, ställde fram frukost på bordet, sen fick de klara sig själva medan jag planerade dagens arbete. Vi var igång hela tiden, broderade, slet i trädgården, och hade väldigt roligt.

Elsa pekar ut genom köksfönstret och visar hur tätt det varit förut med sly, ogräs och tilltrasslade gamla snår. Nu ligger trädgården öppen fram till berget.

— Och jag lärde kvinnorna att våga använda olika slags material, komponera fritt, precis som lusten faller på.

Minsta motståndets väg, har också betytt mycket för henne. Det är en bok, skriven av amerikanen Robert Fritz. Den hjälpte henne att våga prova — förbihålls-löst — och sedan se vad det blev.

— Det fungerade, och jag har hela tiden vågat mer.

Elsas terapeut rådde henne att teckna med den otränade handen, för att få bort duktighetskravet.

— Köp små enkla block, och teckna fort, fort. Tänk inte, utan bara fortsatt att teckna, sa han. Och jag tecknade, block efter block.

Hon satte upp mängder av små teckningar på väg-garna, och gick runt och tittade och tittade.

Hon har hundratals av dem liggande i kartongerna i det stora rummet. Många av dem har hon gjort broderier av, utan att ändra någonting.

Elsa visar oss den allra första serien teckningar, gjord utan avsikt eller tankar. Det är fem bilder. Mitt på första arket finns en beslutsam, svart siffra — 1 — om-sluten av ett tomt ägg. Nästa bild är de första konturer-na av en förvirrad höna. Bild tre är en tydligare, ännu mer förvirrad höna, fjärde bilden en skräckslagen höna i sönderfall, och femte bilden återigen ett ägg, som inte längre är vitt och tomt, utan vilar fyllt på ett underlag.

Vi stirrar på serien, och undrar om det är möjligt att hon tecknat den utan att styra bilderna.

Ja, säger Elsa, det blev så. Det var tydligen så jag kände mig.

Naturligtvis finns det en skicklighet i linjerna. Jag skulle inte kunna göra såna höns, ens med den hand jag alltid använder.

Elsa visar en teckning, där hon inte kunde låta bli att styra tanken. Den är inte lika direkt och levande som de andra. Många av teckningarna begriper hon inte alls, men tycker om dem som de är.

Nu tecknar hon utan rädsla. Ofta lever bilderna sitt eget liv, och ibland när en bild är klar kan hon förbluf-fad och glad upptäcka vad det var hon ville säga.

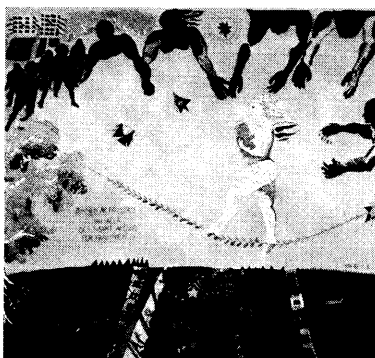
Elsa har Agnes och två vuxna söner. Agnes är hennes barnbarn.

När Agnes är hos Elsa ritar hon prinsessor. Ett tag var Agnes lite bekymrad, och frågade Elsa om de var tillräckligt fina. Gör en ny prinsessa och se hur hon blir, sa Elsa. Och Agnes förstår med en gång, gör nya teckningar, och ropar lyckligt; titta farmor, jag gjorde som du sa, så här blev prinsessan.

Elsa har alltid varit engagerad av det som händer i samhället och med oss människor. Hon berättar om en barnflicka hon hade när barnen var små, och som und-rade om allting var politik för henne. Då, under sexti och sjuttitalen beskrev många av hennes broderier vårt

gemensamma ansvar, både för världens invånare och för naturen. Nu arbetar Elsa med andra slags bilder. Och försöker påverka på ett annat sätt.

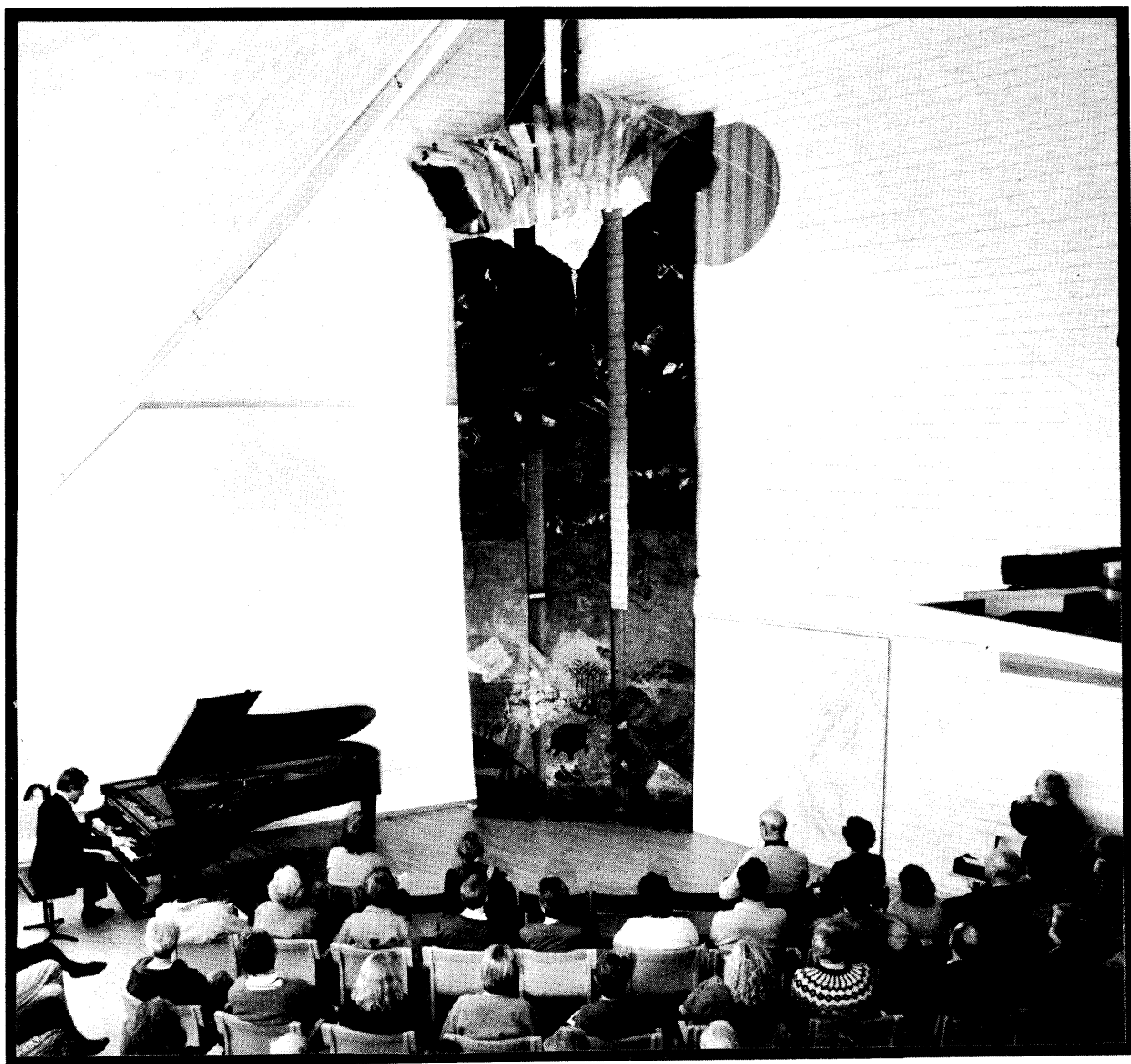
— Vill man skapa ett socialistisk samhälle, måste det byggas på människor med självförtroende. Det går inte på något annat sätt. Jag tror kreativitet och skapan-de ger självkänsla. Att skapa något med sina egna händer gör att människor blir friare, tänker mer själv-ständigt och ifrågasättande.

*"Barnen är framtiden".
Applikation. 180x180
Den hänger på KK, Sahlgrenska,
Göteborg. Bild: Christer Hallgren*

*"I barndomens yttersta hage".
Applikationsbroderi 50x50
Bild: Christer Hallgren*

"Stenens minne" föreförvisad på Gerlesborgs konstkola. Bilder: Göran Gustavsson

Elsa ser det skapande arbetet som en motkraft till konsumtion, till destruktivitet och modlöshet.

— Ja, tror vi att vi har en egen förmåga, och utvecklar den, då blir det inte så enkelt att manipulera eller utnyttja oss. Att tala om detta, inspirera och locka fram nyfikenheten och lusten hos andra att själva skapa, är mitt sätt att vara politisk.

Ju fler kreativa människor det finns, ju bättre blir världen, tror hon.

Det finns en nedärvd kunskap i våra händer, säger Elsa. Det syns tydligt i barns lust att använda sina händer, att göra saker. Lärarna måste bli medvetna om hur viktig barns skapande förmåga är.

Att utveckla den förmågan är lärarnas mest angelägna uppgift i skolan, anser Elsa. Hon har pratat i många skolor om det. Bland de flesta lärare är det inte så mycket bevänt med den insikten, anser hon.

En viktig person för Elsas eget självförtroende var syfröken i folkskolan. Hon sa att allting går att göra, och att alla kan. Och så hjälpte hon alla barnen tills alla kunde.

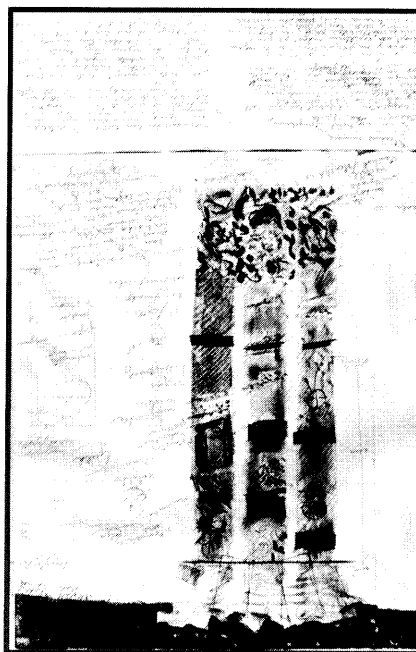
Vi börjar fatta, där vi sitter i Elsas kök, att det här med att skapa också föder många andra tankar, och som inte bara har med konst att göra. Att våga lyssna inåt, känna efter vad som är viktigt för en själv, vad det är man tycker om. Att inte snegla på vad man tror är tillåtet, utan ge sig rätten att avgöra själv, för sin egen lusts skull.

Det låter kanske enkelt, men ofta är det just det som är svårt — att skaffa sig tillräckligt med självförtroende. Elsa har tagit den kampen på allvar. Antagligen är det därför hon så självklart kan tala om sin litenhet och rädsla, utan att förlora ett ens av sin integritet och styrka.

När hon glad och stolt visar upp sin egenhändigt snickrade garderob, inredd med fiffiga hyllor och väg-

Elsa berättar om sitt arbete med Stenens minne

Arbetskisser till Stenens minne.

— Man ska dela med sig av det man kan, fick jag lära mig hemma, säger Elsa som är uppvuxen i ett frikyrkligt hem

gar klädda med den dagens tidning, känner jag igen känslan av att "kunna själv", som liten flicka. Samma oförställda glädje över skafferiet i köket som hon också byggt.

Jag inbillar mig att det kanske inte är någon skillnad i tillfredsställelsen i att skapa konst som att bygga en egen garderob.

Fast kanske ändå, ett stort textilt verk, som är meningen att väcka tankar om oss själva och vårt sammanhang, har förstås en annan tyngd. Men själva skaparglädjen är nog den samma.

Ett som är säkert är att det inte finns några givna regler för var man hämtar idéerna till sitt skapande.

Elsas senaste stora textila verk heter "Stenens minne".

— Tänk er stenens minne — det innehåller egentligen allt. Det är allt, säger hon, och gungar lätt en vanlig gråsten i handen.

Länge gick hon och tänkte på stenens minne, läste mycket om de olika tidsåldrarna, om den ekologiska utvecklingen.

I tre stycken åtta meter höga textila pelare, som börjar i en stor explosion, vävde hon in urdjurens närvaro och bortdöende,

nya arters tillblivelser, växternas utveckling, istiderna och det första mänskliga fostret. I fransen längst ner finns vi, i vår tid.

Hon visar oss arbetsboken till Stenens minne, alla utkast och beräkningar. Sidor fullskrivna med tankar och dikter, vid sidan av skisser och mått.

Stenens minne var ett beställningsarbete och hänger i Steninge-skolan i Uppsala.

— Man håller på så länge med så här stora saker, och till slut har man själv blivit en del av väven. Sen, då den är klar, kan det blir väldigt tomt omkring en, och det känns sorgligt när den försvinner in på någon institution utan att själv ha fått se den upphängd. Den här gången ville jag inte att det skulle bli så.

— Stenens minne ville jag visa för fler människor, se hur de reagerade, berätta om hur jag har tänkt och arbetat, läsa dikterna som hade ett sammanhang i väven och som var viktiga. Sen ville jag också visa vad jag höll på med för mina grannar, bönder och hantverkare som varit hemma här och hjälpt mig med olika saker. De har ju undrat lite...

Hon ordnade en visning på Gerlesborgsskolan, bjöd in lärare, elever och folk från trakten. Det är inte särskilt vanligt att göra så, men Elsa ville se hur Stenens minne upplevdes, vad som hände med åskådarna

— Det blev faktiskt den förtätade stämning som jag hoppats på. En man spelade på skolans flygel, jag berättade om mitt arbete med väven och läste dikter, och det spred sig en kontemplativ stämning i lokalen.

Elsas grannar, bönderna runt om, och som aldrig tidigare brytt sig om att titta på textila konstverk var imponerade och sa; ja, jag säger då det, det kunde jag aldrig tro, det måste ligga mycket arbete bakom det här.

— Ingen har sagt att det är lätt. Och när allt kommer omkring vill man ändå gärna visa att man är lite duktig. Men det som ligger i botten av allt slitet är en oemotståndlig lust att på olika sätt berätta det man ser. Det är en kärleksförklaring till livet, helt enkelt.

Ett språk bortom orden

Man behöver inte vara författare för att kunna skriva brev.

Med de orden ringande i huvudet begav jag mig iväg på kurs i spontant måleri.

Maria Edström
Xefo Reportage

När jag gick i skolan var teckning ett av mina favoritämnen. Hemma satt jag ofta och ritade och målade. Tuschpennor och pastellkritor låg ordnade i färgskalor. Vattenfärgerna sköttes noga.

Varje penseldrag gjordes med koncentration. I målandet fanns en total frihets- och lyckokänsla. Jag kunde skapa vad som helst. Färg och form.

Fantasi och verklighet.

Tecknandet var inte bara en ensamhetens lycka. Lika ofta var det delad glädje när jag och min kusin målade ihop. Vi ritade fantastiska hus som vi inredde i regnbågens alla färger. Vi uppfann möbler och trappkonstruktioner och i varje hus fanns alltid minst ett "kuddrum", där vi barn skulle kunna slänga oss i ett hav av stora olikfärgade kuddar.

Sedan ritade vi husets familj, den hade nästan alltid massor med barn och husdjur.

Med tiden förstod jag att måleri är något för konstnärer. En bild skulle se ut på ett visst sätt. Jag försökte rita som man skulle, blev inte nöjd och snart var tecknandet något som bara bestod av lustiga krumelurer på anteckningsblockens marginaler.

Vart tog mina bilder vägen?

Trots att jag saknade magin i färgernas förtrollande värld kändes det omöjligt att ta sig tid att måla. Jag visste att den självkritiska censurmekanismen skulle slå till som en betingad reflex.

Men på kursen i spontant måleri blev det inte så. Där fick uttrycket en ny chans. Och då såg jag så mycker mer i bilderna.

Vi var sex tjejer som nappat på konstnärinnan Benedicte Bergmanns förslag om att ägna en helg åt att måla på ett mer förutsättningslöst sätt. Inte som konstnärer, men som människor på jakt efter sitt eget bildspråk.

Platsen var skånska Everöd, strax om Kristianstad. Där ligger Hildur, ett gammalt nedlagt hotell som Benedicte Bergmann använder som kursgård. I ett stort ljust rum på bottenvåningen började vi vandringen genom våra egna bilder. Utrustade med vattenlösliga fingerfärger, penslar och stora papper fick vi vårt första uppdrag. "Rita ett hus, kanske ett sådant hus du skulle vilja bo i".

De sista orden, "ett hus du skulle vilja bo i" fastnade jag för och satte igång att rita mina drömmars hus.

Medan musiken flödade målade vi under total koncentration i en timme. Mitt hus blev ett oregelbundet lila trähus med massor med vinklar och vrår. Mot havet prunkade ett glasat växthusparti, taket hade solceller och entrén bestod av en välkomnande veranda. I trädgården fanns fruktträd, trädgårdsmöbler och en gäststuga med loft. Vid bryggan låg en båt och guppade.

Det fanns så mycket att rita. Och det var roligt.

De andra målade med samma intensitet. När en timme gått avbröts övningen och vi satte upp alla våra hus på rad längs väggen.

Det var en fantastisk syn. Sex helt olika hus. Sex helt olika uttryck. Någon hade använt sirliga penseldrag i ljusa färger. En annan kraftiga säkra linjer. En tredje mustig trolsk stil.

Helt plötsligt såg vi att det var inte bara hus vi målat. Vi fanns själva med i bilderna. De speglade våra personligheter. Färgvallet och tekniken avslöjade sidor som vi förut inte sett hos varandra.

Husens olikheter påminde mig om hur viktigt det är att respektera människor som individer, med olika känslor och historier.

Dessa insikter förstärktes sedan med varje uppgift vi fick.

Med fantasins hjälp klev vi in i varandras hus och målade husen som vi trodde att de såg ut inuti. Vi målade träd, oss själva i helfigur, änglar och djävlar och till slut en muralmålning tillsammans.

För varje målning lades en pusselbit. Redan efter den andra övningen kunde vi direkt se vem som hade målat vad. Vi upptäckte att var och en hade sitt eget bildspråk. Ett språk som talar tydligare än ord. Ett språk bortom orden.

Kursen innebar också mer omskakande insikter. Som när de andra trodde att jag ritat en hund när jag i själva verket hade försökt måla en bänk. Eller när någon tyckte att min snälla ängel var skenhelig. Då tänkte jag: "Jag ska aldrig måla mer. Mina målningar passar inte in".

I alla missförstånd uttryck började jag ifrågasätta människors möjligheter att över huvud taget kunna förstå varandra. Om vi inte kan uttrycka det vi vill, hur kan vi då mötas? När vet vi om någon uppfattar vårt budskap? Kan vi över huvud taget kommunicera med varandra? Eller är vi bara vandrande mysterier — även för oss själva?

Sådan frågor surrade i mitt huvud en lång tid efter kursen i spontant måleri. Ur detta föddes också en lust att bli mer tydlig. Att uttrycka mig bättre. Att lyssna mer.

Istället för att se min ängel som något som inte passar ihop med de andra ser jag henne som en i mångfalden. Att vara annorlunda behöver inte betyda utanförskap. Varje nyans behövs och kan ge glädje till helheten.

Jag har också börjat fundera över hur människor söker kontakt. Liksom jag hade svårt att formulera mig med penseln, har andra svårt att hitta ord. Ändå är det orden vi värderar mest.

Men i färger, rytmer och tonlägen finns också ett språk. Där finns kanske det som inte går att klä i ord. Kärlek kan vara att sticka en mössa.

Här är några av tjejerna i kursen "Spontant måleri" på Hotell Hildur, en kursgård i Skåne som Benedicte Bergmann driver. Under en helg målade sex tjejer sina drömmars hus, och tillsammans gjorde de en stor muralmålning. Bild: Maria Edström

Bryggcafé med idéer

Rosa Luxemburg föddes i Polen 1871. Hon blev doktor i juridik och politisk vetenskap i Schweiz och blev slutligen en av ledarna för den tyska kommunistiska rörelsen i början av 1900-talet.

Under hela sitt liv ställde hon frågan: "Om revolutionärerna inte är humana och inte förstår konsten att leva, hur kan de då skapa ett bättre liv för andra?"

Text: Erni Friholt Bild: Eva Grape Teckningar: Ola Friholt

Detta och mer därtill om Rosa Luxemburg kan man läsa om man beger sig längst västerut på ön Orust på Västkusten.

Där hittar man på sommaren ett häftigt fik (säger de unga) eller ett politiskt café (som roade äldre kallar det): Bryggcaféet Stocken.

"Rosa Luxemburg" kan man beställa till sitt kaffe, det är en bakelse med rosa glasyr.

Informationen serveras på rosa papper därtill. Den vintern då vännerna Birgitta, Anja och Svenny var här, kläcktes idén om namnet på bakverket.

"Mahatma Gandhis drömmar" är en annan kreation som Ola och jag, som driver caféet, hittat på. Elin Wägner he-

drar vi med "Elin Wägners rågröd" och svärmor med "Annas medaljonger". Mozart fick sin "Mozarttårta" till jubiléet förra året och från den berömda vegetariska restaurangen Cranks i London knuckte vi "hälsobröd"-receptet. Dessa bakverk har vi också försett med information i samma anda.

Det är på vintern när vinden ylar, regnet öser ner och de gröna cafésofforna patetiskt påminner om sommaren, som vi går havande med idéerna, provskriver texterna, provbakar nya kakor och bröd, gör saft på höstens slånbar.

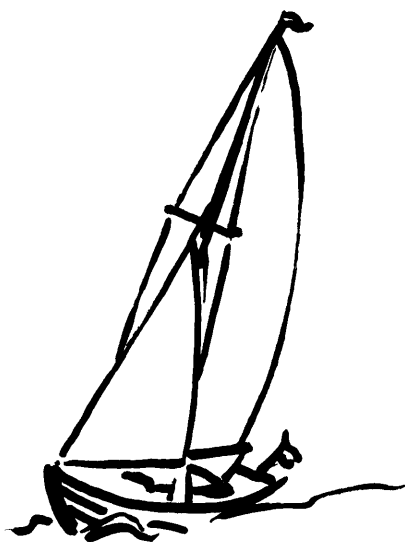
Det är en spännande tid, vinterbesökare får bereda sig på att vara smakdomare och utsättas för nya sensationer, både tanke- och smakmässiga.

Det hela började för en 7-8 år sedan. Vi var trötta på att bo i stan, att cykla i avgaserna, att förgäves lyssna efter fågelsång. Ola längtade dessutom till havet. Och efter hundratals föredrag om behovet av att byta livsstil, att leva solidariskt och i samklang med naturen, gjorde vi slag i saken. Här på Stocken fanns föräldrahemmet, den nedlagda lanthandeln som byggts om till bostad, båten vid bryggan. Text: i tog vårt pick och pack och flyttade ut. Vårt jobb är av det kringresande och skrivande slaget och kan nästan lika väl utföras härifrån, 9 mil från Göteborg.

Vi gav inte avkall på principen att klara oss utan bil, utan gynnar kollektivtrafiken, använder cykeln och båten samt

litar i nödsituationer på grannarna. Detta främjar en av våra övertygelser, nämligen den att lokalsamhället bara kan överleva med ömsesidig hjälp och köptrohet. Alltså handlar vi allt vi behöver till caféet och till oss själva på närmast möjliga håll.

På Flatön bor Kerstin som odlar spannmål utan gifter och konstgödning, hon mal på en liten kvarn. Till Kerstin gör vi en utflykt då och då med båten, tar cyklar eller barnbarn och barnvagn med och får hem det fina mjölet av hög kvalitet.

I Myckleby mitt på Orust hos Kristina springer hönsen omkring i lycklig frihet. Äggen blir därefter, inbillar vi oss. Och kakorna. Det vill säga, riktigt goda. För att inte tala om den hemmagjorda glassen med 3-4 ingredienser. Fler behövs inte. Industriglassen kan ha ända upp till 40...

Namnen på våra kakor har vi inte valt av en slump. Vi vill därmed uppmärksamma och hedra personer vi högaktar och vars idéer haft stort inflytande på oss. En "Amandla Mandela"-kaka blir det nog också i sommar.

För det finns en idé med vårt café. Solidariteten med Tredje Världen. Vi märker ofta hos välmenande svenskar en uppgivenhet inför bilden av nöden och fattigdomen i världen. De lämnar kanske 50 kronor i någon insamlingsbörssa, OK, det är bra. Men varför inte använda *hela* plånboken, frågar vi då. Medvetet köpta varor från kooperativ i u-länder och från våra egna små lokala företag och medvetet bojkotta varor från de utsugande transnationella bolagen.

På caféet brygger vi solidariskt kaffe eller te, blandar solidarisk choklad från Bolivia. Vi stöder därmed småbönderna i Tredje Världen, liksom vi stöder småbönderna här hemma. Vi behöver alla varandra.

För de fattiga överallt i världen är detta vägen till egen styrka och frigörelse, för oss är det också fråga om en mer rättvis handel.

De solidariska varorna på caféet ger upphov till många samtal med gäster som ännu inte visste.

Före detta sjöboden, som under lanthandelns tid varit försäljningslokal för tje linolja, krita, spik och träskobottnar, i vi gjort om till galleri. Ols mustiga nat målningar klär väggarna, en påminnelse om vad mänskan är på väg att ödelägga: själva grunden för livet på jorden. Där finns också böcker och tidskrifter om ämnen vi finner viktiga och intressanta: miljön, Tredje Världen, fredsfrågorna. Artiklar, egna och andras, kopierar vi och delar med oss av.

Varje fredag, av vädrets makter omhuldad, ljuder musik och sång från bryggcaféet. Förra årets tema var Fred och Kärlek. En bitter uppfordran från slakten vid Persiska Viken. Den pågår än.

Föreställ dig en sommarkväll. Havet ligger spegelblankt, solens sista strålar zoomar in alla lyssnande stilla ansikten, vända mot musiken. Roddarna håller årorna, motorbåtarna stänger av motorerna, vi stänger av diskmaskinen. Greta och Sandra, Hanna och Martin, Angelica och Stefan, Eva, alla hjälpredor, Ola och jag ställer oss i dörren och lyssnar. Kanske sjunger Björn Vickhoff "Dryckesvisa till Sommarren" av Elisabeth Hermodsson: Drick som havet dricker sanden/ drick dig full av sommarnatten/ svälj som solen sväljer landet/ rullar sitt klot över blåa vatten...

Det kommer gäster från olika länder, flera har blivit våra vänner, som vi besökt tillbaka. Elke och Christoph från Dortmund gifte sig i somras i vår sjöbod, vi var

bröllopsvittnen. Från andra får vi broschyrer och tidskrifter om hur man griper sig an miljöproblemen på deras orter. Till jul kommer kort med sommarlängtansord.

Allt detta fyller oss med tacksamhet och glädje. Så många bryr sig, om oss men också om vår jord, så många vill bygga nätverk av likasinnade.

Att skapa är ett stort och andäktigt ord. Det bör användas med viss urskiljning och försiktighet. Ibland inbillar jag mig i alla fall att vi skapar någonting härute på vår ö, utöver nygamla bakverk. Vad vi skapar tycks vara en gynnsam jordmån där plötsligt tankar om solidaritet, ja rentav allas kärlek till varandra, till havet, till jorden, kan återuppstå och kännas fullt möjliga och genomförbara.

I stort och smått, allomfamnande och nära strävar vi på med våra liv.

Skapande solidaritet i kvinnligt Angolaprojekt

Solidaritet är skapande verksamhet, utveckling och nya lärdomar, praktiskt arbete, gemenskap på hemmaplan och över gränserna... Det tycker fyra medlemmar i Svenska OMA-gruppen, när de reflekterar över sitt nu tolvåriga engagemang i stödprojekt för angolanska kvinnor.

av Hillevi Nilsson

Två av Svenska OMA-gruppens medlemmar besökte Angola för en tid sedan. Bild: Chie af Geijerstam

Det började 1979, när journalisten och fotografen Birgitta Lagerström vid ett besök i Angola fick kontakt med kvinnorganisationen OMA (Organizaçao da Mulher Angolana). De bad om stöd till ett nystartat sykooperativ i Angolas huvudstad Luanda. Ett par kvinnor från Svenska Kvinnors Vänsterförbund och Afrikagrupperna bildade en insamlingsgrupp, drog med sig några fler och blev så småningom Svenska OMA-gruppen. Nu pågår redan det tredje projektet till stöd för OMAs kvinnocentra med sömnad, näringslära, barnavård, juridisk rådgivning med mera på programmet.

Praktiskt arbete lockar

Christina: Jag var med tidigt, för jag blev ombedd att representera Afrikagrupperna i insamlingsgruppen för OMA. Egentligen var det nog chansen att få göra något praktiskt i Afrikasammanhang som lockade mig mest.

Ulla: Det praktiska intresserade mig också. När en arbetskamrat frågade mig om jag ville vara med och stödja kvinnor i Angola, visste jag inte mycket om landet... Men vi fick ju snabbt veta mer genom Birgitta,

som hade varit där och gav ut en bok om angolanska kvinnor. I början samlade vi själva in sömnadsmaterial och skickade det med folk som åkte till Angola.

Christina: Minns du den stora knapputflykten till Borås?

Ulla: Ja, vi hade kontaktat textilföretag och sybehörsaffärer i förväg, och så åkte vi dit och tiggde ihop material. Vi fick bland annat massor av knappar. Ungefär samtidigt hade vi lämnat in en ansökan om bidrag till projektet till SIDA.

Hillevi: Det var så jag kom med, för det behövdes underlag till en ansökan och jag jobbade då i Luanda. Tillsammans med OMA skrev jag ihop ett underlag åt insamlingsgruppen i Sverige.

Direktkontakt

Laila: Och jag fick med mig tyger att lämna till OMA, när jag skulle börja att jobba i Angola. Väl på plats träffade jag Hillevi, och vi blev insamlingsgruppens kontaktpersoner med OMA. Det var fantastiskt att se allt som OMA-kvinnorna kunde åstadkomma med

mycket små resurser. Det övertygade mig om att vi måste dra vårt strå till stacken också.

Ulla: Direktkontakten med Angola gör att vi får veta hur vår insats blir till nytta. Det är viktigt med en tvåvägskommunikation...

Laila: ...också därför att den hjälper oss att hålla reda på vad som händer i Angola både via kontaktpersonerna och via Hillevi som jobbar med information om södra Afrika.

Flera medlemmar i gruppen har under årens lopp varit på besöksresor i Angola inbjudna av OMA. Och kontaktpersonerna i Luanda har tidvis varit så många att de bildat en filial till Svenska OMA-gruppen.

Lära nytt

Christina: 1983 var vi en hel grupp svenskor i Angola som tillverkade en stor applikation till OMAs första kongress. Då fick man lära sig något nytt.

Hillevi: Det tycker jag gäller i arbetet här också. Gruppen är inte större än att alla måste delta i nästan allt arbete med projekten. Jag skulle till exempel aldrig försöka ta reda på hur man bäst köper virknålar eller tyg i parti, om jag inte vore med i OMA-gruppen.

Laila: Vi ställs ofta inför uppgifter som verkar för svåra. Men på något sätt löser det sig, och container efter container går iväg till OMA.

Christina: Jag tycker att vi också har lärt oss mycket om hur bistånd fungerar i praktiken genom att arbeta med OMA-projekten.

Hillevi: För att inte tala om allt vi har lärt oss av OMA-kvinnorna som besökt oss. Inte bara ifråga om Angola utan också allmänmänskligt. Jag tänker på alla samtal om vart världen är på väg och om hur kvinnor skulle kunna påverka...

Gemenskap

Laila: Det är kanske också den mänskliga aspekten som gör att vi fortsätter år efter år. Vi har ju så trevligt på våra möten.

Christina: Ja, det är en poäng att vi äter middag och pratar om allt mellan himmel och jord fram till kaffet, när vi börjar att diskutera projektet. Kombinationen gör särskilda tjemiddagar överflödiga.

Laila: Och trots den ibland ganska förvirrade stämningen lyckas vi faktiskt att uträtta något också..

Hillevi: Kanske blir det bättre tjemiddagar och gemenskap just av att vi jobbar för samma sak. Men gemenskapen med angolanskor betyder lika mycket — som till exempel när vi festade och dansade tillsammans med kvinnorna på angolanska ambassaden för en tid sedan...

Ulla: ... eller på Svenska OMA-gruppens stora fester, där många fler har deltagit i samma stämning.

Laila: Angolansk fest- och kompisstämning i kvinnotappning. Just kvinnokontakter över gränserna tror jag är väldigt viktiga. Angolanska kvinnor vet väldigt väl vad de bäst behöver, och det är lättast för dem att öppet och ärligt be andra kvinnor om det.

Hillevi: Då måste det vara viktigt att fortsätta med sådana här projekt, som direkt riktar sig till kvinnor, precis som det är viktigt med kvinnoorganisationer för att stärka positionerna.

Ulla: Ja, genom att till exempel stödja angolanska kvinnors utbildning hjälper man ju hela familjerna.

OMAs minifabrik "Min dröm" kämpar med brist på tyger och annat material och behöver allt stöd den kan få. Bild: Birgitta Lagerström

Laila: Så då måste man ägna sig ännu mer åt att stärka kvinnornas ställning framöver.

Christina: Både i Angola och här hemma — om det ska bli någon ordning på världen.

Stöd Angolas kvinnor!

— Ni kan inte tro vilken glädje det blev på OMAs minifabrik "Min dröm", när det kom tyg och batikmaterial, berättar Birgitta Lagerström på telefon från Luanda. En grupp kvinnor ska nu tillverka batiktyger, som fabriken syr upp till kläder.

Materialet är en del av det stöd för cirka 800 000 kronor som ingår i Svenska OMA-gruppens tredje projekt för angolanska kvinnor. OMAs kvinnocentra får också stöd med bland annat dokumentskåp och kameror till den juridiska rådgivningen och material till dagisverksamheten. Projektet har kommit en bra bit på väg. Men det behövs fortfarande pengar till insamlingen, så sätt in ett bidrag på:

Pg: 22 69 67-8, "Sömnadskooperativ i Angola"

Om du vill ta kontakt med Svenska OMA-gruppen, kan du vända dig till Hillevi Nilsson, tel: 08-644 93 95

Föreningen Ryska Barnhem *Hjälp oss att hjälpa*

Vi är en ideell förening, politiskt och religiöst obunden.

Föreningen bildades i juni 1990 med målsättning att arbeta för utsatta barn i Sovjetunionen, främst barn på barnhem men även handikappade, cancer- och aids sjuka, foster- och adoptivbarn, barn i fängelser, barn till ensamstående föräldrar med flera.

Den svåra situationen i de nya staterna från tidigare Sovjetunionen slår speciellt hårt på barnen. De är extra utsatta.

Föreningen har omkring 200 medlemmar med bland andra barnboks-författarna Astrid Lindgren, Maria Gripe, Gunnel Linde, Rose Lagercrantz, en medlem av Svenska Akademien och många andra kulturutövare.

Föreningen finansieras genom medlemsavgifter (50 kr/mån) och gåvor, av vilka kan nämnas bidrag från ryska—ortodoxa församlingen i Stockholm, Lutherhjälpen, Vera Sagers stiftelse samt flera större privata gåvor.

Föreningen ordnar hjälpaktioner till barnhem genom insamlingar av kläder, leksaker, möbler, idrottsutrustning—ja, praktiskt taget allt från synålur till traktorer. En representant för föreningen följer med varje sändning och ser till att allt kommer i rätt händer. Vi arbetar med principen—dörr till dörr—utan mellanhänder.

Bland annan verksamhet kan nämnas förmedling av svenska faddrar till föräldralösa barn i Ryssland; kartläggning av fosterfamiljer och familjebarnhem som behöver hjälp, spridning av information om barnomsorg i Sverige, främjande av adoption till Sverige. Flera projekt är under förberedning.

Vi samarbetar med alla organisationer i Sverige som vill samarbeta med oss. Vår styrka är våra grundliga kunskaper om förhållandet i Ryssland eftersom flera av våra aktiva medlemmar är Sovjetexperter.

Vi finns varje söndag i vår uppsamlingslokal, avd 69, på Beckomberga sjukhus, kl 11-14. Kom med era bidrag och hjälp oss att sortera och packa.

Tack!

Föreningen Ryska Barnhem, Fagersjövägen 208, 123 49 Farsta

Postgiro: 401 55 88-9 Tel: 08-93 74 19, 08-31 93 33, 08-754 04 53

PROTESTERA!

För alla samhällseliga nedskärningar tycks gälla att kvinnor och barn är det man sparar in på först. Så ock inom polisen.

Monica Dahlström-Lannes är kriminalinspektör i Eskilstuna och har tidigare arbetat många år inom Eskilstunaprojektet för att hjälpa barn som utsatts för incest och andra sexuella övergrepp.

Sedan några år tillbaka har Monica Dahlström-Lannes varit projektanställd på Polishögskolan och föreläst för blivande poliser. Genom det förordnandet har hon också kunnat resa runt i landet och förmedla sina kunskaper till olika yrkesgrupper. Hon har dessutom fungerat som samordnare mellan myndigheter i frågor som rör sexuella övergrepp mot barn, och hon har också fungerat som resursperson med rådgivning.

Nu avbryts hennes förordnande. Vårens inplanerade kurser på Polishögskolan ska genomföras, men vad som händer därefter är öppet. All föreläsning i landet dras in, liksom hennes rådgivning. Monica Dahlström-Lannes mångåriga erfarenheter och stora kunskaper om sexuella övergrepp mot barn är inte längre intressanta för polismyndigheten. Polisens resurser satsas på att Sverige ska kunna ordna fotbolls-EM—utsatta barn prioriteras bort.

Men sexuella övergrepp mot kvinnor och barn försvinner inte för att polisen och samhället väljer att blunda för brotten. Skillnaden blir att de utsatta barnen blir än mer utsatta, än mer övergivna.

Sverige har skrivit under FNs barnkonvention, som bland annat stadgar barns rätt att slippa bli utsatta för sexuella övergrepp. 1992 ska Sverige, liksom övriga undertecknare av barnkonventionen, skriva en rapport till FN och tala om vad som gjorts för att följa den. Trots de fina orden på pappret har Sverige genom sitt polisväsende nu inte ökat barns rättigheter, utan minskat dem. Hur ska man redovisa polisens bortprioritering av dessa barns rättigheter?

Vi undertecknare av detta brev uppmanar er att skriva till Rikspolisstyrelsen och regeringen och protestera mot att kvinnor och barns behov alltid kommer i sista hand i vårt samhälle. Protestera mot att Monica Dahlström-Lannes projektförordnande på Polishögskolan avbrutits. Kräv att en fast polistjänst med inriktning på sexuella övergrepp mot barn måste inrättas. En sådan fast tjänst skulle förutom föreläsningsverksamhet och rådgivning också kunna innefatta att samordna polisens arbete med övriga myndigheters.

Skriv till:

Polishögskolan,
Box 122 56
102 26 Stockholm.

Rikspolisstyrelsen,
Att: Björn Eriksson,
Box 122 56,
102 26 Stockholm.

Regeringskansliet,
Rosenbad 4,
103 33 Stockholm.

Den som vill kan också skriva ett uppmuntrande kort till Monica Dahlström-Lannes på adress Polismyndigheten i Eskilstuna, Att: Monica Dahlström-Lannes, Box 348, 631 05 Eskilstuna.

Bettan Andersson

Ordförande Folkaktionen mot
Pornografi
Box 19511, 104 32 Stockholm.
Tel: 031-75 03 11

Ebon Kram

Ordförande Riksorganisationen
för kvinnojourer i Sverige
Box 22114, 104 22 Stockholm.
Tel: 08-652 07 20

Gerda Chistenson

Kvinnofronten
Box 4064, 163 04 Spånga,
Tel: 08-10 61 68

En nordisk modell för global rättvisa och fred

Åland 3-5 april 1992

Du inbjuds att delta i en spännande fredsprocess. En varaktig fred kräver en rättvis värld. Vi utgår från de nordiska erfarenheterna av konfliktlösning, internationell solidaritet och fredlig samexistens.

En nordisk modell för global rättvisa och fred är en del av Helsingforsprocessen och en fortsättning på bearbetningen av regeringarnas svar till Den Stora Fredsresan.

Vår avsikt är att arbeta i sex arbetsgrupper. Förberedelsematerial kommer att finnas under hösten.

Flera resurspersoner har redan bokat Åland -92. Konferensavgift inkl måltider 350:- Resa och logi från Stockholm ca 700:-

Anmäl dig till konferensen (som har begränsat deltagarantal) genom att betala in konferensavgift 350:- till IKFF, (internationella kvinnoförbundet för fred och frihet) pg 57 910-2 och anmäl dig till en grupp.

IKFF Tjärhovsgatan 9 116 21 Stockholm Tel: 08-702 98 20.

Kvinnor vill ta ansvar för att förändra världen

På fem dygn enades kvinnor från hela världen om en aktionsplan inför UNCED, där kvinnors åsikter förs fram. UNCED är annars männens arena. Även den andra halvan av världens befolkning måste beredas möjlighet att framföra sina åsikter om miljön och utvecklingsarbetet.

1 500 kvinnor från 90 länder samlades därför i Miami i november till "Women's Congress for a Healthy Planet". Gunvor Ngarambe representerade Miljö och utveckling 1992.

— Kongressen präglades av att kvinnor inte tänker finna sig i att miljö- och utvecklingsfrågorna enbart handhas av männen i våra länder, säger Gunvor Ngarambe i sin rapport därifrån.

— Kvinnorna vill vara med och dela makten och är också beredda att ta på sig ansvaret att förändra världen. Framför allt märktes otålighet och iver — och även ilska över orättvisorna — hos många av de unga kvinnorna, fortsätter hon.

I sin handlingsplan uttrycker kvinnorna oro över den ökade nedsmutsningen och förstörelsen av jorden och över den

ökande fattigdomen som drabbar miljoner kvinnor.

Tribunal

Kongressen hölls i form av en tribunal med en panel av fem kvinnliga jurister. De fem domarnas deklarationer innehöll bland annat följande:

— staterna måste utveckla en policy för att minska överkonsumtionen av jordens knappa resurser

— staterna måste föra en ekonomisk politik som tar hänsyn till sociala och miljömässiga effekter

— staterna måste ge högsta prioritet till befolkningens förmåga att bli självförsörjande med livsmedel i stället för att utöka handeln

— staterna måste erkänna kvinnors betydelse både som ledare och som bevarare av naturresurserna

— kvinnor skall ha rätt att själva bestämma antal barn och få tillgång till information och utbildning och möjligheter till att utöva dessa rättigheter

— kvinnor i maktpositioner får inte tappa kvinnoperspektivet på utvecklings- och miljöfrågorna.

INNU — mottagare av internationella fredsskatterörelsens bidragsprojekt 1991

Skattebetalarna för freds kampanj i samband med deklarationen 1991 "Femtio för freden", resulterade i 5.100 kronor. Årsmötet i maj beslutade att stödja INNU-indianerna i Canada med detta belopp.

Några fakta om INNU och deras lidande:

INNU-indianerna i Labrador, Canada, har en icke-väldskonflikt med NATO, som har tagit deras landområde till övningsplats för luftvapen.

I tusentals år har INNU levat fridfullt i sitt land, som de kallar Nitassinan. Man lever huvudsakligen på fiske och jakt. I de områden som direkt berörs av NATOs övningar lever cirka 10 000 av INNU-folket. Indirekt berörs ytterligare flera tusen av folket.

Varje år samlas nämligen olika samhällen av INNU-folk för att tillsammans fiska, jaga, tillverka olika kläder och föremål och på så sätt föra sin kunskap och kultur vidare till kommande generationer.

De militära övningarna hotar att ödelägga allt liv i området. Vuxna och barn

blir paralyserade. När som helst och från vilket håll som helst dyker de tunga Tornade-jaktplanen upp. De flyger så lågt att man kan se pilotens ansikte.

Träd skakar, tält rycks upp och planen lämnar en oljig yta på vattnet. Många människor följer sin instinkt och kastar sig till marken.

Allt normalt liv lamsläs. Man hotas av hungersnöd i sitt eget land.

INNU-folket önskar inte finansiell kompensation för ödeläggelsen utan vill bara kunna fritt råda i sitt land. Kunna leva som de alltid gjort — sunt och gott i en meningsfull kultur i samklang med naturen.

Ytterligare information om INNU lämnas av: North Atlantic Peace Organization c/o Peace Centre, 9 Garrison Hill, St. John's, NFLD A1C 3Y7, Canada.

Ekonomiska bidrag till INNU kan sändas till: Labrador Credit Union, Box 57, Station "C", Happy Valley — Goose Bay, Canada, AOP 1 CO.

Account-number: 20019-6 of the Innu Resource Centre.

Eva Parell, skattebetalare för fred.

Vad händer i världen?

Några notiser från KDV-anslutna organisationer

Österrike: Demonstrationer har ägt rum för att skapa opinion mot kriget i Jugoslavien.

Frankrike: L'UFF har skickat protester till den tyska presidenten för att förhindra rivningen av minnesmonument över den antifascistiska kampen. Kvinnoförbundets ärespresident, Denise Breton, tillbringade själv flera år i tyskt koncentrationsläger.

Israel: Kvinnoförbundet protesterar mot diskriminering av palestinier, och har öppnat ett center för arabiska kvinnor som har utsatts för misshandel och våldtäkt. De har också ordnat sommarläger för judiska och palestinska barn och bedriver fredsfostran i ett trettiotal daghem som förbundet driver.

Jordanien organiserar ett regionalt samarbete mellan KDV-organisationerna i Mellanöstern.

Nederländerna: Här har kvinnoförbundet firat 45-årsjubileum.

Spanien står som värdskap för det andra *Alternativa Europaparlamentet* för kvinnor. Det förra ägde rum i Portugal 1989. Temat för årets parlament är Kvinnoarbetslösheten i Europa inför 1993 — året då den gemensamma marknaden ska börja fungera fullt ut.

Ryssland: Kvinnokommittén arbetar nu som en paraplyorganisation för kvinnogrupper i nio av det nya samväldets republiker. De ordnar kurser, har juridisk rådgivning, en politisk kvinnoklubb ordnar välgörenhetsbazarer för hjälpbehövande kvinnor och barn.

Uruguay: Ett dagis för 50 barn har öppnats i ett fattigkvarter i Montevideo. Barnen får tre mål mat om dagen.

Kina: Kvinnoförbundet organiserar hälsovårdsprojekt för att rätta uppmärksamheten på kvinnornas hälsoproblem. De ordnar gratis sjukvård för kvinnor i isolerade och fattiga distrikt, i välfärdscentra och i fängelser.

Den internationella kvinnokonferensen 1995.

Förberedelserna är i full gång. Det är något att se fram emot!

Prostitution — en mansfråga

Prostitutionen är i första hand en mansfråga. Det handlar om mäns sexualitet, inte om kvinnors. Därför bör männens, det vill säga köparnas ansvar omprövas och köp av sexuella tjänster att kriminaliseras.

av Lena Olson

Det hävdar idégruppen för mansrollsfrågor i ett manifest som under hösten överlämnades till jämställdhetsministern.

En av männen bakom detta krav är Sven-Axel Månsson, ny professor vid institutionen för socialt arbete i Göteborg.

— Den manliga köparen kan inte längre få gå fri från ansvar. Därför vill vi införa en lag som förbjuder köp av sexuella tjänster för att avskräcka potentiella kunder. Det skulle i sin tur minska antalet prostituerade.

En sådan lagstiftning skulle också, menar Sven-Axel Månsson, punktera den dubbelmoral som hittills genomsyrat samhällets syn på prostitutionen. Det vill säga att kvinnan bestraffas moraliskt för en sexualitet som inte är hennes egen. Hon är den icke-sexuella parten i könshandeln men blir ändå den som föraktas och förföljs av manssamhället.

— Det handlar ju om en ensidig form av sexualitet, närmast en onanihandling i kvinnosköte. Den ekonomiska ersättningen är kvinnans enda anledning att erbjuda sina tjänster.

— Mannen kan helt och hållet koncentrera sig på att tillfredsställa sina egna behov utan att krävas på känslomässigt gensvar eller ömsesidig hänsyn. För män som lever i fasta relationer är besöken hos en prostituerad den enklaste formen av otrohet. De får sin utlösning och slipper bli inblandade i emotionella relationer som de inte kan hantera efteråt.

Säger Sven-Axel Månsson som varit med om att utforma förslaget om kriminalisering av kunderna. Ett förslag som dock inte syftar till fängelsestraff eller böter. Det skulle snarare stjälpas än hjälpa, menar idégruppen. Istället föreslår man sociala och psykologiska stödinsatser för att komma tillrätta med bristerna hos de män som går till prostituerade.

Något som Sven-Axel Månsson har erfarenhet av från åren med det uppmärksammade prostitutionsprojektet, som bedrevs i Malmö med lyckat resultat mellan 1977 och 1981. Under de åren minskade gatuprostitutionen från 230 till 60 kvinnor. Vid arbetet med de prostituerade kom man också i kontakt med många av de män som regelbundet köpte sex.

Då var Sven-Axel Månsson helt mot tanken på en kriminalisering av kunderna, men erfarenheterna har fått honom att tänka om:

— Det handlar om män som inte klarar ett normalt, ömsesidigt förhållande med en kvinna och som behöver hjälp att bearbeta sina grundläggande inre problem. Men det räcker inte med kurativa åtgärder. Från samhällets sida måste man bli tydlig och ställa upp för de kvinnor som får sina liv förstörda genom prostitutionen. Det måste göras helt klart att kvinnors sexuella tjänster inte är till salu.

Ömsesidigt utnyttjande — en myt

Att det skulle röra sig om en ömsesidig form av utnyttjande är en åsikt som ofta poppar upp i prostitutionsdebatten. Men det är en myt som Sven-Axel Månsson gärna vill slå håll på.

— Det är fullständigt klarlagt inom all slags prostitutionsforskning att prostitutionen leder till olika former av övergrepp med mer eller mindre allvarliga fysiska och psykiska skador som följd. Missbruk av alkohol och narkotika är ständiga inslag i prostitutionen. Dessutom är kvinnans ekonomiska oberoende skenbart. Hon är oftast helt beroende av män, det vill säga hallickar och andra profitörer.

Men i det rådande samhällsklimatet är det svårt att få gehör för ett krav på kriminalisering, menar Sven-Axel Månsson. Idégruppens manifest lades fram i början på hösten men försvann i valrörelsen. Trots att det var första gången ett krav på kriminalisering av kunderna fördes fram av en grupp bestående av enbart män.

— Det beror naturligtvis på att vi lever i ett manssamhälle och många män har inget intresse av att inskränka prostitutionen. Att en grupp kvinnor ska finnas till för mäns sexuella behov är en del av det urgamla manliga privilegiet, som skulle upphöra vid en kriminalisering.

Det finns många exempel i historien på hur samhället bestraffat den prostituerade kvinnan. Metoderna har varierat, men de har ofta bidragit till att brännmärka och stöta bort kvinnan från gemenskapen.

— Exempelvis ligger det ett oerhört förakt bakom benämningar som hora och fnask när man talar om prostituerade kvinnor. För några år sedan var det helt otänkbart att använda dessa ord i massmedia, i dag är det snarast kutym.

Det är bara ett av många tecken på hur samhällsdebatten förändrats, menar Sven-Axel Månsson som också påpekar att prostitutionsdebatten hamnat i skymundan under 80-talet. Solidaritets- och jämlikhetssträvanden har fått ge vika för individualism och framgångsanda. Samhället har vänt ryggen åt de frågor som väcktes av kvinno- rörelsen på 70-talet, menar han.

— Det pågår en tydlig horifiering av kvinnor, inte minst i reklam och annonser, som går ut på att kvinnor ska leva upp till mäns fantasier om hur kvinnor ska vara. Något som många kvinnor försöker leva upp till för att vara männen till lags.

Utvecklingen bort från jämlikhet återspeglas alltså på många plan i samhället.

Risken är att Sveriges anslutning till EG kommer att föra med sig ytterligare en tillbakagång ifall inga motkrafter mobiliseras, menar Sven-Axel Månsson.

— Sanningen är att den organiserade könshandeln inte bara tolereras utan aktivt stöds i de flesta länderna inom den europeiska gemenskapen. Och det finns för närvarande inga som helst tecken på något trendbrott i det fallet, snarare tvärtom.

Legalisering av prostitution

I länder som Tyskland och Holland arbetar starka krafter för en legalisering av prostitutionen. Lobbyn består framförallt av så kallade "frivilliga organisationer", som med stöd från myndigheterna arbetar för att avkriminalisera koppleriet och professionalisera prostitutionen.

— Allt tyder på att det kommer att bli svårare att ta sig in i europafor- tet, men väl inne ökar möjligheterna att röra sig fritt mellan de europeiska prostitutions- orterna.

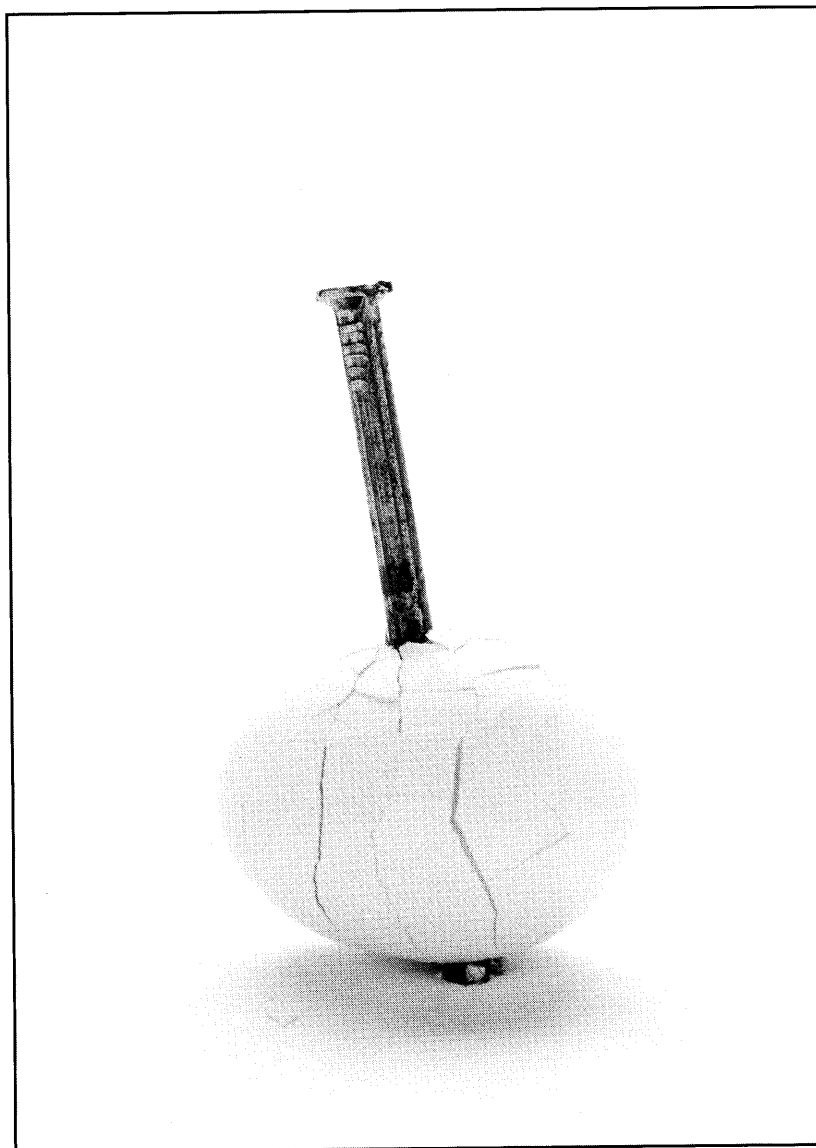

Bild: Jerzy Kowalski

— Redan i dag finns en stor efterfrågan på "exotiska" kvinnor på den europeiska könsmarknaden. Om prostitutionen legaliseras kan det bli inkörsporten för tredje världens prostituerade till ett Europa som stänger sina portar för invandring på alla andra områden.

Frågan är då hur Sverige kommer att agera i ett sådant läge? Idag bedrivs ett socialt arbete för att hjälpa kvinnor bort från prostitutionen. Men vad kommer att hända om prostitutionen upphöjs till ett yrke i andra länder?

På detta finns ännu inget svar, menar Sven-Axel Månsson, förutom att prostitutionen aldrig kan bli annat än en återvändsgränd. Både på det individuella och samhälleliga planet:

— Könshandeln får inte bara konsekvenser för de direkt inblandade utan för samhället i sin helhet. Det bidrar till att upprätthålla en kvinnosyn, som gör det omöjligt för både kvinnor och män att utveckla en bejakande sexualitet. Ju mer omfattande könshandeln är, ju mer bekräftas manssamhällets inskränkta syn på förhållandet mellan man och kvinna.

Morötter åt hästar, korn åt sparvar

av Anna Lisa Sangregorio

"Ekonomi är hushållning med sådant det är ont om. Det kan vara tid, ork, skönhet, arbetsglädje, järnmalm, pengar, begåvning. Och samtalet om hur vi ska hushålla med sådant vi har ont om måste föras på begripligt klarspråk".

Det skriver Agneta Stark, själv ekonom och ett föredöme i fråga om begripligt klarspråk, i sin utmärkta bok "Rent ekonomiskt? Om kvinnor och män, siffror och pengar".

Tyvärr svarar de flesta ekonomer snarare mot den definition som en av mina goda vänner nyligen gav: "En ekonom är en person som säger 'Vi förlorar tusen spänn varenda kväll som morsan inte går på gatan'".

Vår tids överstepräster

Det senaste decenniet har Sverige styrts av ekonomer, om inte formellt så i praktiken. I medierna får ekonomijournalistiken allt större utrymme, och så fort något händer kallar man på en rättrogen ekonom som får förklara för allt folket vad det betyder. Nyligen förklarade en av dess moderna överstepräster, Handelsbankens Lillemor Thalín, att om Sverige inte går med i EG så får vi bo i jordkulor. Intervjuaren presenterade henne som en "folkbildare med gammaldags moral".

Vår tids augurer åtnjuter en prestige som grundar sig på magi snarare än på förnuft, och deras uttolkare ekonomijournalisterna lever högt på att ingen nånsin går tillbaka och läser vad de skrev för fem år sen. Det intressanta är annars att de flesta bevisligen haft fel om nästan allting men ändå lyckats bevara sin prestige.

Hur många av dem kritiserade till exempel Feldts jättedevalvering när den gjordes? Hur många påpekade det som "vanliga" människor har sagt i årtal, nämligen att den enorma mängd kontorslokaler som inspirerats av 80-talets spekulationsvåg omöjligt skulle kunna hyras ut till priser som täcker kostnaderna? Hur många förutsåg att "århundradets skattereform" inte skulle ge de skatteintäkter man räknade med, av det enkla skälet att människor naturligtvis ändrar sitt beteende när de ekonomiska villkoren förändras?

I själva verket borde 80-talets misslyckade ekonomiska politik stå som det bästa beviset på att det faktiskt inte ens "rent ekonomiskt" är någon god idé att

öka inkomstklyftorna i ett samhälle. Ändå är det detta som är den bärande tanken i den nya regeringens politik.

Hästskitseomet

I en intervju i Vi lägger Anne Wibble ut sitt politiska credo. Det går ut på att "det är de rika, som får vi hoppas även är de initiativrika, som ska få snurr på hjulen. Skapa jobb och välfärd". Men "även de rika behöver något som driver dem". Vad

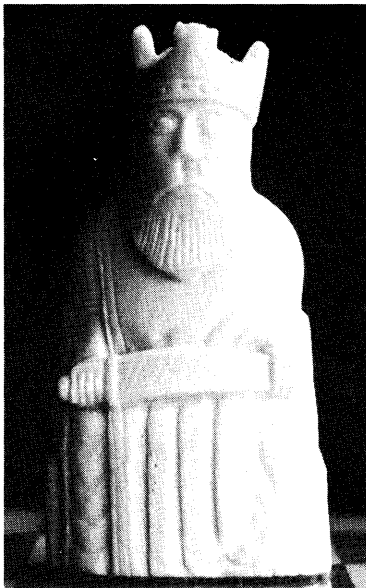

Bild: Claes G Svantesson

är det då som driver de rika? Jo pengar, mer pengar. Man måste alltså bevilja dem speciella förmåner, så att de i sin godhet sätter igång de där hjulen som ska få fart på Sverige. Det är den ekonomiska modell som brukar kallas hästskitseomet.

Tanken är att om man ger hästarna (= de rika och förhoppningsvis initiativrika) riktigt mycket mat, så kommer överskottet även andra till godo. Sparvarna (= vi vanliga dödliga) får så småningom några extra korn att plocka i oss. Men vi måste ha tålmod, för det tar några år innan extra-

portionerna hunnit passera genom hästarnas matsmältningsapparat. Under tiden får vi sparvar försöka klara oss bäst vi kan. Helst ska vi, om jag förstått våra sadomasochistiska ledarskribenter rätt, tillbringa de åren i "ett stålbäd".

Ojämlighet som mål eller medel?

Wibble representerar ju den mer rumsrena högerpolitiken. Men det finns de som inte tvekar att tala klarspråk. I ett DN-reportage från moderaternas broilerodling i Gimo intervjuas en lovande ung m-märkt politiker in spe. Han hymlar inte om målen. Felet med Sverige är att skillnaden mellan folk och folk inte är tillräckligt stora. I dag är löneskillnaderna inte mer än kanske 1 till 10. De borde vara 1 till 1 000, kraxar broilern. Att han själv hör till dem som ska ha 1 000 behöver inte ens sägas: det är självklart.

Ungdomliga övertramp, och inte mycket att fästa sig vid? Jag är inte så säker. Flera av de nuvarande m-ministrarna, däribland statsministern, har utbildats vid broilerfabriken i Gimo. Då var det andra tider, och mycket kunde ännu inte sägas och knappast tänkas. Men nu har skördetiden kommit, och det är dags att flytta fram positionerna.

Och vilken är egentligen skillnaden mellan vår trosvisa moderatbroiler och vår lika trosvisa finansminister? Jo, att den ännu otaktiske ungmoderaten öppet medger att ojämlikheten är målet, medan finansministern hävdar att den i stället är medlet. Broilern säger att ökade inkomstklyftor är önskvärda, finansministern att de är nödvändiga.

Husbondens röster

Än så länge är det finansministerns budskap som upphöjts till Sanning. För att många ska få det bättre längre fram måste ojämlikheten öka, se där det budskap som

dagligen hamras in i oss, inte bara från regeringen utan också, och det är det allvarliga, av en närmast entämmig kör av ledarskribenter och politiska kommentatorer i de tidningar som räknas.

När jag skriver detta, den 3 februari, förklarar till exempel DN i en ledare skriven av Den Helige Ande att "partierna måste räkna med att det tar tid att få väljarna att acceptera en konsekvent och **nödvändig** (min markering) ekonomisk politik". Och när Bengt Westerberg häromveckan ifrågasatte det som ett axiom presenterade sambandet mellan minskat skattetryck och ökad tillväxt blev han genast åhutad av denna enstämmiga kör av kommentatorer.

I frihetens rike är åsiktstaket betänkligen lågt.

Vad många frågar sig, halvt bedövade, är hur maktövertagandet kunde gå så snabbt. Då talar jag inte om regeringsmakten utan om makten att fastställa den offentliga sanningen. Oppositionen, i den mån den existerar, är klädd i säck och aska och upphäver bara svaga och föga övertygande pip. Och de borgerliga tidningar som envisas med att kalla sig "oberoende" blir allt oläsligare i sina devota politiska kommentarer. Slaven har ramlat av triumfvagnen; kvar finns bara hejarklacken.

Det är en intellektuell förolämpning mot läsarna och det är utomordentligt farligt för de arroganta pappas gossar (och några flickor) som satts att styra oss.

Lång förberedelse

Ändå är "rivstarten" och intrycket av trendbrott delvis en illusion. I själva verket har maktövertagandet förberetts länge, och då inte bara av de nya makthavarna utan också av de gamla som nu står där med lång näsa och frågar sig vad som egentligen hänt. Det som nu rivs ner — och jag vill inte påstå att allt vore värt att bevara — har underminerats under en lång period.

1968, då jag arbetade som redaktör vid ett läromedelsföretag, började SAF rusta upp sin propagandaapparat genom att köpa över en del av mina kolleger. Världen och världsbilden skulle vridas rätt igen. I dag, nästan 24 år senare, hör jag medan jag skriver detta ett eko-inslag om skolornas EG-material: det mesta har producerats just av SAF. Det är proffsig material, och det är gratis. Det senare är inte oviktigt i en skola där resurserna för läromedel skurits ner och eleverna får nöja sig med begagnade och ofta inaktuella böcker. Den offentliga fatigdomen mitt i den allt mer utmanande privata rikedomens gjorde åttiotalet till en vattendelare, och att alltför många av oss accepterade detta var det bästa beviset på att världsbilden verkligen vridits "rätt", det vill säga fel.

Ty det som gör det så svårt för oppositionen, och jag talar då om socialdemokratin, eftersom de övriga oppositionspartierna är så små och befinner sig i interna kriser, det är att den borgerliga regeringen egentligen bara fullföljer Feldts politik. Det är ingen tillfällighet att han och Wibble utbyter ömsesidiga lovord och att han är en uppskattad och välbetald föredragshållare vid näringslivets konferenser. Enligt "en källa i konferensbranschen" citerad av DN får han upp till 30 000 för att tala om "att levnadsstandarden måste pressas ner". Och det var Feldt och Westerberg som snickrade ihop den "århundradets skattereform" som redan efter ett år visat sina inbyggda svagheter.

Att de som har höga inkomster skulle nöja sig med de generösa gåvor som skatteomläggningen gav dem visade sig vara en illusion. Att "reformen" skulle ge samma skatteinkomster som det gamla systemet visade sig också vara en illusion: bortåt 30 miljarder fattas. Att ironisera över de uteblivna "dynamiska effekter" som utlovats är kanske lite orättvist i dagens lågkonjunktur, men enligt min mening kan skatteomläggningen mycket väl ha förstärkt lågkonjunkturrens effekter just ge-

Bild: Claes G Svantesson

nom att vara underfinansierad. En sak är säker: de låginkomsttagare som med en kombination av morot och piska skulle förmås att "arbeta mer" när marginalskatteerna sänktes samtidigt som boendet och mycket annat av livets nödortor blev dyrare, framstår med dagens arbetsmarknad som de förlorare de redan från början var utsedda att bli.

De största förlorarna är kvinnorna, och det är hos kvinnorna motståndet nu börjar växa.

Kvinnors motstånd

Resultatet av en nästan totalt mansdominerad valrörelse blev ju minskad kvinnorepresentation i riksdagen och stora framgångar för de mest manschauvinistiska partierna. Men det blev också en växande ilska hos stora kvinnogrupper.

Alla vi som skrivit om detta och/eller framträtt i radio eller TV kan vittna om samma upplevelser: ett enormt gensvar från kvinnor runt om i landet. Brev, telefonsamtal, förfrågningar om det kvinnoparti det talats om. Den som kan fånga upp den ilskan och den viljan att handla sitter på en politisk guldgruva.

Själv har jag varit motståndare till tanken på ett kvinnoparti men är beredd att ändra åsikt om de existerande partierna inte bättrar sig. Men helt oberoende av kvinnopartifrågan pågår en utveckling som jag tror är väl så viktig. Runt om i landet bildas eller återupplivas kvinnogrupper och nätverk, och nu med en starkare politisk inriktning än tidigare. (Och med politik menar jag inte partipolitisk). Tids nog blir det dags att diskutera om och hur de ska knytas samman: på det här stadiet tror jag på det vildvuxna och inte alltför organiserade. Men redan nu är det viktigt att ha en fungerande informationsförmedling, och här har de självständiga kvinnotidningarna som Vi Mänkor och Kvinnobulletinen en viktig uppgift, liksom Radio Ellen.

Att träffas är viktigt, för att inte vara ensamma med vår ilska och förtvivlan. Jag glömmer aldrig när jag själv fick kontakt med Grupp 8 i början av 70-talet och upplevde det mirakulösa i att äntligen träffa människor som såg det som jag såg och inte det som andra påstod att jag borde se. Det är också viktigt att vi tillsammans skaffar oss de kunskaper vi behöver, så att vi inte är hänvisade till det som den blomstrande desinformationsindustrin vill få oss att tro. Som den norska feministen och politikern Berit Ås en gång uttryckte det: "Vi ska inte tro att det räcker med kunskaper för att övertyga makten; då blir vi bara besvikna. Men vi måste skaffa oss kunskaper för att stärka vår egen övertygelse: för att inte behöva tvivla på att det är vi som har rätt och de som har fel".

Berit Ås har också sagt en annan sak, som jag tror hon har rätt i: att vi kvinnor har en tendens att vara alltför öppna och tala vitt och brett om vad vi tänker göra. Jag minns när hon intervjuades i svensk radio och tillfrågades om hur hon tänkte agera i en viss fråga.

"Det talar jag inte om!" sa Berit.

Det är ett bra svar, när makthavare av skilda kulörer nu börjar få byxängest inför det spirande kvinnoupproret och vill veta vad vi tänker göra: "Det talar vi inte om!"

Det får dom väl se. Om dom lever.

8 mars, Internationella kvinnodagen.

Över hela landet går vi kvinnor ur huse och demonstrerar och manifesterar våra krav och rättigheter.

Att vi kvinnor under senare år har skuffats åt sidan, och att makthavarna för en omänskligare politik än tidigare, märks bland annat i att allt fler kvinnor engagerar sig i 8 marsfirandet. I egen regi, eller tillsammans med andra kvinnoorganisationer, firar alla SKVs avdelningar 8 mars.

I Göteborg sprids ett vykort under dagen, där vi kan visa vad vi kräver av kommunstyrelsen. Skriv på och skicka in!

På baksidan av kortet står

Kvinnor i Göteborg kräver:

- * Rätt till asyl
- * Nej till EG
- * Utöka den solidariska handeln
- * 6 timmars arbetsdag med lön att leva på NU
- * Kvinnors rätt till sin egen kropp — mot porr och prostitution

Detta kort skickas till:
Göteborgs kommunfullmäktige
Gustav Adolfs Torg 4
404 82 Göteborg

Säkerhet och Nedrustning

Debatten om fred och säkerhet kan du följa i tidningen **Säkerhet och Nedrustning**. 4 nummer kostar 150 kronor.

Säkerhet och Nedrustning ger ut av **Sveriges Fredsråd**
Pg: 25 92 15-2.

Om du prenumererar på **Säkerhet och Nedrustning**, får du JAS 39 Gripen — Den halverade Stormaktsdrömmen, av Johan Lindén på köpet.

RADIO ADA

Varje måndagkväll, klockan 19 till 20, sänder Radio Ada från Göteborg kvinnoradio. Ratta in **94,9 mhz**.

Radio Ada är Kvinnofolk-högskolans stödförening.

Radio Ada tar upp allt av intresse för kvinnokampen.

Om du har något viktigt på hjärtat att förmedla Radio Ada, så ring Radio Ada direkt efter programmet, då de meddelar telefonnumret.

Innanför blusen

Sannerligen — nya tider randas för oss kvinnor. Det börjar verkligen hända något.

Den 6 och 7 mars, fredag och lördag, är det feministfestival på Hängmattan i Göteborg inför Internationella kvinnodagen 8 mars.

Det blir ett späckat program.

En häxa kommer, en polis (det enda manliga inslaget) ska lära ut hur vi försvarar oss mot våldsmän. Helene Lööw, som forskar om högerextremistiska organisationer, talar om rasism, Åsa Crona-Lenadoer, författare till boken *Bakom spegeln*, kommer.

Det blir magdans och sambadans, jazz och rock. Och en trubadur. Och Lill-Marit Bugge. Och Slam — Kabaré.

En 10-årig flicka sjunger visor av Ulf Daggeby. En präst kommer också — bland mycket annat.

Förra årets feministfestival på Hängmattan drog massor med folk. Med årets spännande program blir det garanterat inte färre.

Samtliga artister uppträder gratis.

40 kronor kostar det i inträde — för att täcka resor och dyligt för de medverkande.

Arrangörer: Innanför blusen/SKV.

Håll till godo!

En annan spännande tilldragelse är också på gång. Det gäller ett kvinnligt nätverk, där cirka 30 olika kvinnoorganisationer är inblandade. Maria-Pia Boëthius (hemliga och under tillblivelse) kvinnoparti kommer också att kontaktas.

Program och tidpunkten är ännu inte satt. Platsen är Bona Folkhögskola, antingen den sista helgen i maj, eller den första i juni.

— Det finns ett stort behov och intresse hos kvinnor att göra något tillsammans, säger Anna-Carin Jansson, representant för SKV, och en av initiativtagarna.

— Vi vill skapa en plattform, en mötesplats för kvinnor att träffas på. Det är roligt att så många unga kvinnor hör av sig, kvinnor som inte är organiserade i något förbund eller parti. Jag tror tiden är mogen att skapa nya former att jobba tillsammans på, och att äldre och yngre kvinnor träffas och diskuterar framtiden.

200 kvinnor har man tänkt ta emot på Bona Folkhögskola.

Det färdiga programmen kommer att skickas ut till kvinnoorganisationer och förbund.

Arrangörer är SKV och Ung Vänster.

Vidare information och anmälan kan göras till:

Anna-Carin Jansson,

Tel: 031-24 29 98, och

Siv Waldor,

Tel: 08-647 87 40.

Madame Europa åker förstaklass

av Anders Claesson

Det är helt i sin ordning att moderatledaren Carl Bildt tilltalas av det "nya" Europa, ett Europa som i hans föreställningsvärld krympt ihop till bokstavskombinationen EG.

Med ett svenskt EG-medlemskap förankras moderaternas nyliberala politik i Bryssel, oåtkomlig för alla opinionsyttringar som kan tänkas uppstå i utkantslänet Sverige.

Därför blir det lätt förvirrande när ledande socialdemokrater visar sig lika bokstavstroende som moderaten Bildt.

En av de mest hängivna EG-anhängarna inom socialdemokratin är förra utrikeshandelsministern Anita Gradin.

Med orden "det är spännande att vara europé" öppnade hon ett möte i Göteborgs Folkets Hus i januari i år.

Precis som en EG-anhängare av Bildts snitt svänger sig Anita Gradin med EG-standardiserade klyschor och målar upp bilden av ett tåg som fått upp farten. Det handlar naturligtvis om Europatåget som vi alla måste hoppa på. Grubblrier om demokrati, självbestämmande och neutralitet hinns inte med.

Anita Gradin tillhör det etablissemang som tagit plats i förstaklassvagnen och lämnat idealen bakom sig. "Madam Europa" (Anita Gradin kallas så i en av Utrikesdepartementets propagandaskrifter) formar sin världsbild i umgänget med statsmän som EG-kommissionens president Jacques Delors, som enligt Gradin är "en mycket fascinerande person".

Samma Delors ställde sig nyligen bakom ett förslag om att föra över ansvaret för Frankrikes kärnvapen till EG.

Framtiden ter sig onekligen mycket spännande, framför allt för de människor som hamnar utanför EGs murar. Mycket tyder på att den framväxande stormakten vänder sina vassaste taggar mot arabvärlden. Även en sådan politik tycks socialdemokratiens ledning vara beredd att acceptera.

"EG är helt enkelt spännande", skrev LOs Gudmund Larsson i en artikel på DN:s debattsida i augusti förra året. Han hade känt av stämningarna på ett seminarium med europeiska intellektuella och drog i sin debattartikel följande slutsats om EGs utveckling:

"Riktningen är en union (...) inte minst för att stå emot ett aggressivt islam".

1992 firas inom EG 500-årsminnet av Sydamerikas kolonialisering och av arabers och judars fördrivning ur Spanien.

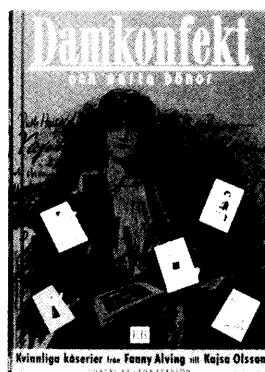
1992 är också året då den inre marknaden ska förverkligas.

Carl Bildt, Anita Gradin, Jacques Delors, Gudmund Larsson och andra bokstavstroga européer får ursäktas, men jag tror inte svenska folket vill hoppa på Europatåget.

Teckningar: Robert Nyberg

RECENSIONER

Bokförlaget

EB

Eva Bonnier

"Den som inte skrattar eller smålar åt något av dessa bortåt sjuttiofem kåserier, den är... tja, den är det nog synd om".

Detta skriver Lena Persson om urvalet i sin bok **Damkonfekt och Salta bönor. Kvinnliga kåserier från Fanny Alving till Kajsa Olsson**, 1991.

Och jag kan gått hålla med henne, jag skulle helst vilja utveckla det till: den som inte smålar åt *alla* dessa kåserier och gapskrattar åt många, den är det nog synd om.

För urvalet i denna samling är verkligen bra, uppfriskande och även historiskt intressant. Här kan man få en uppfattning om hur kåseriet har utvecklats från 1901 fram till 1991. Klara Johansson skriver 1901 om vad som hände när en Christina Nilsson besökte hennes hemstad, Barbro Alving beskriver kåsörens egendomliga liv på 1940-talet och Kajsa Olsson driver med 1990-talssamhällets avgiftssystem. Här finns många verkliga pärlor. Lena Perssons egen "Julidag blir aldrig av", Ana Martinez del Valles "Svenskans inre mening", Gerda Antis "Miss G. Collins", Anna-Lisa Bäckmans "Flickan och boken" för att bara nämna några som hos åtminstone mig framkallar direkta gapskratt.

I förordet får vi veta att kåseriet är en form där kvinnor verkligen varit nyskapande. Det intima vardagskåseriet, barnkåseriet, det självironiska och personliga var det kvinnorna kom med. Det som i dag kallas "ett typiskt kåseri", det var en kvinnlig innovation. Bara denna information kan få en att bli uppiggad!

Nu väntar jag med intresse på del två av Damkonfekt, denna gång utan den historiska ambitionen men gärna med flera bidrag av de allra bästa författarna. Kåserier behövs för att hämta kraft i dessa för kvinnor allt dystrare tider!

Agnetta Wirén

Lena Eskilsson

*Drömmen om
kamratsamhället
Kvinnliga
medborgarskolan på
Fogelstad 1925-1935
Carlssons, 1991*

*Samtliga bilder är
tagna av en elev på
sommarkursen
1942.*

Privat ägo.

Inge Byler, judisk flykting, skulpterar rektor Honorine Hermelin.

Ett hederligt hantverk är en förutsättning för Lena Eskilssons avhandling om den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad. Under de tio år arbetet med avhandlingen pågick var vi många som väntade på boken och längtade efter den. Att äntligen få veta allt om kvinnorna bakom Fogelstadskolan, bakom tidningen Tidevarvet, bakom den politiska gruppering som började som frisinnade och slutade som SKV!

Bokens tio kapitel tar oss med på en färd där vi först lär känna kvinnorna bakom skolan.

Vi får träffa Elisabeth Tamm, Ada Nilsson, Kerstin Hesselgren, Elin Wägner och Honorine Hermelin. Den kvinnliga vänskapen beskrivs och sägs vara en förutsättning för arbetet med skolan. Den i bästa fall organiska och icke-hierarkiska gemenskapen i intima och nära vänskapsrelationer borde kunna utgöra mönster för större och samhälleliga sammanhang — en åsikt som bland annat Elin Wägner hade.

Men för oss som hade längtat efter mer verklighetsnära, jordiska och svettiga beskrivningar av denna kvinnogrups kamp och glädje, strid och kiv och allt som hör arbetet i en kvinnogrupp till, finns inte mycket att få.

Lena Eskilsson håller sig på vördnadsfullt avstånd från det som skulle kunnat bli personligt eller intimt.

Om rösträtten och kampen för kvinnornas myndighet finns ett otal böcker skrivna och egentligen var det inte denna del av Fogelstadsgruppens arbete som intresserade mig. Jag hade velat veta mer

RECENSIONER

om debatten inom gruppen, om de olika kvinnornas syn på den kvinnliga "särarten", om deras politiska strategier och om männens motstånd mot de kvinnliga nätverken, vars betydelse ökade i det tidiga 1900-talets samhälle.

Hur lyckades Fogelstadgruppen, trots att det måste ha funnits stora skillnader mellan dem i uppfattningar om kvinnans "sanna natur", att fortsätta sitt ihärdiga arbete för en bättre och mer rättvis värld?

Den kvinnliga motmakt de kunde erbjuda beskrivs i kapitlet om de frisinnade kvinnornas samhällsprogram.

Motmakten kom till uttryck i den radikaliserade genomgången. Det etablerades samarbete med de sockaldemokratiska kvinnorna och 1931 bildades Svenska Kvinnors Vänsterförbund. I SKV fanns en feministisk och radikal strömning som betonade vikten av att kvinnors erfarenheter togs tillvara. Åsikter om jorden och freden kopplades till åsikter om kvinnans bestämmande.

I kapitlet om tidningen Tidevarvet får vi veta att Fredrika Bremers namn och minne återkommer regelbundet i spalterna, att Ellen Key finns med då och då, fast inte lika ofta. Varför då, kan man som läsare undra. Fanns det någon skiljelinje här — kunde man verkligen i Fogelstadgruppen ta Ellen Key till sina hjärtan? Hon som hävdade att kvinnornas särart krävde ett rent kvinnligt liv, med avståndstagande från all inblandning i mansstatens affärer, utom möjligen då det gällde vårdens och utbildningens områden.

Ellen Key hävdade ju att kvinnorna inte skulle ta strid för rätten till högre utbildning och rätten till tjänster i staten — inte skulle väl kvinnorna, sa Ellen Key, rada upp sig som nollor bakom männens ettor!

Andra teman som nästan aldrig tas upp i tidningen Tidevarvet är frågan om maktens inverkan på kvinnligheten eller om kvinnans rätt till sin egen sexualitet. Undantagen utgörs av den radikala finlandssvenska författarinnan Hagar Olssons artiklar under 1931: den upproriska kvinnan 1 och 2 och Den revolutionära kvinnosaken.

Att Hagar Olsson hade en intensiv kärlekshistoria med Honorine Hermelin, rektor på Fogelstad, är kanske en förklaring till publiceringen.

Och hur såg debatten inför nedläggningen av Tidevarvet ut? Tidningen för-

På dansbanan i parken

Kvinnorna genom tiderna. Margareta Fredkulla, allmogekvinna, Drottning Kristina, Heliga Birgitta, Fredrika Bremer, Matilda Vrede, Kvinnan i dag. Regi: Gerda Lundeqvist

svann 1936 — då den skulle behövs som bäst i kampen mot den växande nazismen.

Presentationen av den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad får stort utrymme — ett 50-tal sidor av bokens ca 220 ägnas åt skolans målsättning, form och innehåll.

Varje gång man läser om den fantastiska Honorines glödande föreläsningar, om den robusta Ebba Holgerssons roliga rollspel med skolans egen kommun Komtemåtta, om Gerda Lundequists dramaövningar och sånglektionerna med Elsa Stenhammar, Siri Derkets elefantdans eller Alexandra Kollontays glimrande internationella översikter, så blir man grön av avund.

Just så skulle jag vilja ha min skola och just så skulle jag vilja arbeta! Möten, samhörighet, mod och förhoppningar — om hur viktigt det är att kunna välja, att inte fastna i vanans makt. Att se igenom myterna om kvinnornas underlägsenhet och svaghet och att kunna avslöja patriarkatets ohöjda könsegoism. När deltagar-

na på Fogelstads kurser under de trettio år skolan existerade fick livsavgörande impulser i frigörande riktning, när de kunde fortsätta som tobaksarbeterskor eller lärarinnor eller vad de nu var, med nytt medvetande om sitt människovärde och med en vision om en rättvisare värld — då fungerade den metod som konstellationen bakom skolan hade arbetat fram.

Metoden — om man nu skall använda ett sådant ord — var en livsfilosofi om individens betydelse, om den enskilda människans ansvar och om möjligheten hos alla till utveckling och godhet. Den solidaritet som då kan växa mellan människor skulle vara grunden till en ny värld.

Den nya världen kräver också analys av den gamla. Hur har männens makt och männens rädsla för kvinnokönet påverkat historiens gång? Vilken strategi valde

kvinnor av olika klass och bakgrund? Vilken taktik ledde framåt och vilken ledde till nederlag? Könskampen, som vi nu upplever starkare än på många år med moderaternas brutala slakt på välfärdssamhället, är ett exempel på hur viktigt det är att vi som aktiva kvinnor inom kvinnorörelsen hela tiden håller upp den historiska spegeln — inte för att historien upprepar sig utan för att det finns en tendens som alltid upprepar sig: genussystemets omutliga logik:

a) kvinnor och män skall göra olika saker

b) det män gör är alltid viktigare, mer värt och "normalt".

Och det vi som kvinnohistoriker måste göra är att analysera hur denna obönhörliga logik hålls vid liv. Den analysen finns inte i Lena Eskilssons bok, men hennes arbete är en grund för fortsatt sökande efter motståndet, makten och kvinnornas historia.

Lilian Hultin

Lärare på Kvinnofolkshögskolan
i Göteborg

Augusta Tonnings VilohemsFond

Stipendier 1992

Åtta kvinnor och en SKV-avdelning har i år tilldelats stipendier från Augusta Tonnings Vilohemsfond.

Pengarna delas ut den 8 mars.

Stipendiaterna är:

Annelie Krafft, 2 000 kronor.

Annelie ska studera och jämföra behandlingen av misshandlade kvinnor i USA och Sverige.

Evy André, 2 000 kronor.

Evy skall resa med organisationen Pensionärer för fred till Baltikum.

Inger Sedin, 3 000 kronor.

Inger skall resa till Chile. I hela Latinamerika skall det bli aktioner av olika slag, angående Columbus "500 år av förtryck". Bland annat ska det bli en marsch genom länderna.

Kerstin Sandgren, 2 000 kronor.

Kerstin ska resa till en bokmässa i Amsterdam.

Ast Heiman, 2.000 kronor.

Ast skall resa till samma bokmässa.

Erni Friholt, 3 000 kronor.

Erni skall resa till Bryssel, där ESK skall ha sin tredje kvinnokonferens om Säkerhet och samarbete i Europa.

Nunne Lindahl, 2 000 kronor

Nunne skall resa till Färöarna, där hon ska studera naturen, gå på föreläsningar om regional identitet och egenart, gemensamma nämnare och särdrag. Detta som grund till den allmänna "uropeisering".

Pia Risan, 2 000 kronor.

Pia skall under fritiden göra en intervjuiserie.

SKV-avdelningen Piteå-Munksund, 2 000 kronor.

Pengarna skall användas till resor, kurser och seminarier i SKVs regi.

Gratulerar!

Till Augusta Tonnings Vilohemsfond

Efter två års utbildning i Interaktionistiskt behandlingsarbete och interaktionistisk psykoterapi är jag nu klar med moment 1. Interaktion kan också kallas samspel.

Jag är väldigt nöjd med utbildningen trots att det varit krävande att arbeta heltid och studera på fritiden. Den teoretiska delen har behandlat familjeterapier som varit och är aktuella.

Under två utbildningsdagar i månaden har vi haft föreläsningar varvat med praktiska övningar där vi tränat på varandra. På kvällen har vi haft litteraturseminarier. De teorier, metoder och modeller vi lärt oss passar mycket bra vid arbete med familjer.

Förutom att jag nu har fler "verktyg" i mitt arbete, ser jag tydligare vem som är min uppdragsgivare, i vilket sammanhang jag arbetar i. Det har också blivit lättare att se olika nivåer i olika hierarkier. Med andra ord är jag helnöjd med utbildningen.

Första terminen betalade jag helt själv, de övriga betalade arbetsgivaren till hälften. När jag nu fortsätter med moment 2 så har jag förhoppningar att få det extra året betalt av arbetsgivaren. Hittills har jag lagt ut 23.000 kronor själv.

Bidraget från Augusta Tonnings vilohemsfond som jag fick 8 mars 1991 var till stor hjälp och uppmuntran. Med värme tänker jag på Augusta där hon sitter i sin himmel och ser sina pengar användas till studier och rekreation.

Ett hjärtligt tack!

Gunnel Rudin

Till Augusta Tonnings Vilohemsfond

Ett hjärtligt tack för bidraget från Augusta Tonnings Fond 1991.

Detta gjorde det möjligt för mig att resa till Köpenhamn.

Min dotter gjorde mig sällskap.

Tyvärr regnade och blåste det alldeles förskräckligt, men vi tog en bussrundtur och besökte flera museer och utställningar.

Vi bodde på ett fint hotell där vi åt fin middag och en alldeles otrolig frukost.

Tyvärr gick detta veckoslut alldeles för fort, men jag hoppas få komma till Danmark någon mer gång.

En än gång tack och hälsningar från

Anna-Lisa Olsson.

Semester i Tyskland?

SKVs systerorganisation i Berlin har ett trevligt semesterhem, "Pension Lindenhof", vid sjön Werbellinsee strax utanför staden. Området är vackert, med skog och sjöar.

Man kan hyra dubbel- eller enkelrum med varmvatten på rummet och badrum i korridoren, eller en bungalow med två sovrum, vardagsrum och dusch/wc. Det finns gemensam matsal, två "klubbrum" och bastu på området.

Det kostar från 30 till 50 DM per person och natt. För halv- eller helpension tillkommer 7,50 DM respektive 15 DM. Barn under 8 år betalar 50 procent, barn under 12 år betalar 70 procent.

Upplysning och anmälning:

Pension "Lindenhof"

Ferienheim des Demokratischen Frauenbundes e. l. V.

Krummestrasse 5

0 — 1301 Altenhof

Kreis Eberswalde

Tel: 03993/2217

"Slå hellre ihjäl dom!"

I Danmark växer det fram en militant folkrörelse, "C-holdet" (C-laget), som gärna griper till demonstrationer, ockupationer och liknande mer eller mindre drastiska metoder för att föra fram sina krav.

Det är pensionärerna som är på krigsstigen! Hittills har omkring 20 000 gamla anslutit sig till denna folkrörelse, som menar att även om de flesta gamla i Danmark har det bra idag, är det tio procent som tvingas leva i hopplösa och förnedrande omständigheter under sina sista levnadsår.

"Är inte samhället berett att ge dem ett människovärdigt liv, är det bättre att slå ihjäl dom!" säger rörelsens initiativtagare, en förutspensionerad kvinna. "Inte ens djuren tvingas leva i sådan misär".

Nedläggning av ålderdomshem, indragning av hemtjänster, gamla som ligger ensamma och rädda i sin egen avföring — det är verkligheten i Danmark, liksom här hemma.

Men även svenska pensionärer kan säkert mobiliseras till motstånd. Ett exempel på detta är ockupationen av sjukhuset i Lysekil, som vi berättade om i Vi Mänskor nr1 1991.

Fortfarande turas 125 pensionärer om att bevaka sjukhuset, och två gånger har de förhindrat att utrustning fraktras bort.

Källa: Radioprogrammet Gränsland

Stiftelsen Rädda Fistulasjukhuset

till hjälp för kvinnosjukhuset för förlossningsskador i Addis Abeba, Etiopien

Till Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Stiftelsen Rädda Fistulasjukhuset vill framföra ett varmt tack för den generösa gåvan som överlämnades till oss vid Stiftelsens sammanträde den 22 november 1991 av Eva-Lott Dampe, Svenska Fredskommittén och Karin Lidén, Kvinnor för Fred.

Det är med stor beundran vi tog del av redovisning hur alla arbetat och hur de olika projekten blivit goda alternativ för fredsarbetet.

Tack!

Ethel Florén-Winther
ordförande

Rapport från SKV Fyrklövern

Luciafest — grötfest

Kära SKV — kamrater!

Den 16 december 1991, gick vår sedvanliga Lucia-grötfest av stapeln i Nya Folkets Hus, Bagaremossen.

Enligt en flera år gammal tradition sänder vi en inbjudan till Vietnamesiska Ambassaden. De är våra goda vänner och de blir mycket glada och tacksamma över vår inbjudan — och de kommer.

Vi kokar gröt, skinka, vi har gott bröd, en god grönsakssallad, kaffe och pepparkakor. Och godis till barnen.

Våra vänner från Ambassaden, denna gång fem vuxna och fyra barn, gillar vår svenska risgrynsgröt med kanel, socker och mjölk.

En pojke, fjorton år, sitter bredvid mig och vi samtalar fint på svenska. Barnen går ju i svensk skola. Vid grötfesten förra året satt samma pojke bredvid mig och vi samspråkade. Jag talade engelska, så gott jag kunde. Plötsligt ser han förvånad på mig och säger: — Jag förstår ingenting, jag pratar svenska jag!

Jag blir ju förvånad och snopen, så klart. Han påminner mig om detta och vi skrattar gott båda två.

Vi leker jullekar — alla, stora som små deltar. Vi har med oss en julklapp, som vi byter genom lotteri. Sen öppnar var och en i tur och ordning sin klapp under utrop av förvåning och glädje från oss andra.

De vietnamesiska barnen är mycket roade av detta.

Till slut sjunger vi på begäran av våra gäster: I natt jag drömde.... Vi brukar sjunga den sången när vi gästar Ambassaden, och de tycker mycket om den.

Omkring 30 SKV-medlemmar och gäster deltog på festen. En av SKVs medlemmar, Annika Johansson från Mölnbro var med. Annika besökte Vietnam förra året, byn Dong Mihn, som vi skrev om i förra numret av Vi Mänskor. Hon berättade om Silkesmaskodlingen och om grisfarmarna som SKV ger bidrag till.

Den 12 december deltog SKV i Stockholm i en demonstration med fackeltåg och samling på Sergels Torg till Storkyrkan. Demonstrationen anordnades av KFF, IKFF, SKV och andra organisationer under parollen: "Mot Främlingsfientlighet och Rasism".

Mötet avslutades med en gudstjänst i Storkyrkan under ledning av Domprosten Caroline Krook. Vidare medverkade Anita Doraxio, Maj-Britt Theorin, Stockholms Fredskör, Ingrid Segerstedt-Wiberg, Elisabeth Gerle, Ana Maria Narti.

En representant från varje förening tände ett ljus framme vid altaret med önskan och bön om Fred och Solidaritet och Mot Främlingsfientlighet och Rasism. Vi representerades av Olga Nielsen. Kyrkan var fylld till sista plats och det var mycket stämningsfullt.

Om Fyrklövern's vårarbete kan nämnas:

Studiecirkel om EG,

möte den 23 mars med radions medarbetare Gunilla Myrberg,

Årsmöte den 26 mars.

Vår sedvanliga vårutflykt går till Vidarkliniken den 25 april. Denna utflykt möjliggörs genom stipendiet från Augusta Tonnings Fond, vilket vi erhöll 1991.

Vi önskar våra Kamrater i Landet En God Fortsättning på det nya året 1992 och sänder

**Kamratliga Hälsningar från
SKV Fyrklövern
genom Eva Danielsson**

Socialism med kvinnligt ansikte

av Marianne Eriksson

23-24 november möttes ett 40-tal kvinnor på Syninge kursgård för att diskutera "Socialism med kvinnligt ansikte". Det var Svenska Kvinnors Vänsterförbund som tillsammans med Bona folkhögskola tagit detta lovvärda initiativ.

Dagordningen var diger, för att inte säga väl mastig. Det blir ofta så när kvinnor träffas. Ambitionerna är att hinna så mycket som möjligt, då kvinnors pressade tid utgör ett hinder för att ses ofta.

Där var Aase Bang, som tog upp "Vägar till socialism", där var René Frangeur, som studerat Kommunistiska Manifestet med kritiska, kvinnliga ögon, Gudrun Schyman, som bejublad redogjorde för EGs struktur och konsekvenser och Katarina Katz, som oförberedd fick hoppa in istället för Kerstin Gustafsson som skulle berätta om Perestrojkans kvinnor. Katari-

På Syninge kursgård diskuterade ett fyrtiotal kvinnor hur vi ska skapa socialism med ett kvinnligt ansikte. Bild: Marie-Louise Carlberg

na fick därefter gå in på sin förberedda inledning på temat "Socialistisk ekonomi". Cecilia Mattson fick avsluta seminariet med "Hur ser socialismen ut i idag — och hur vill vi ha det i framtiden?"

Denna gången var vi ett 40-tal kvinnor som kom från den breda vänsterns alla hörn. Då många anmält sig, men inte fått plats, har SKV lovat att arrangera ett seminarium till med liknande innehåll för att, om möjligt, tillfredsställa intresset.

För oss som deltog kommer arbetet att fortsätta med en "uppföljare". Det visade sig att marxismen kan leva om vi låter den vara levande. På denna träff levde marxismen och feminismen i allra högsta grad.

Samma kurs — något bantad — äger rum på Bona folkhögskola 4-5 april 1992, för dem som inte fick plats på den första. Anmälan till Zaida, SKV, Göteborg, tel: 031-14 40 28

Hon broderade vackra drömmar

Margareta Warenius banderoller och textilkonst har setts och beundrats i åtskilliga sammanhang, vid möten och demonstrationer. Margareta var aktiv och intresserad medlem i flera organisationer bland annat, SKV, IKFF och palestina-grupperna i Göteborg. Och hon delade frikostigt av sina arbeten mellan dessa organisationer.

En konstnärlig fallenhet för färgsammansättning och en stor idériedom för att få syftet med budskapet att bli lättfattligt men ändå slående och vackert, gjorde hennes arbeten till något ofta enastående i sitt slag.

Förmåga att åstadkomma detta hade säkert också sin grund, i hennes yrkesutbildning. Hon var lärare för särskolebarn.

Just dessa elever behövde Margaretas fallenhet, där fantasi och känslor kom till synes i handgripligt skapande.

Även om hennes ögon mot slutet av hennes levnad var henne till stort bekymmer, fann hon en glädje i att åstadkomma vackra arbeten med deviser som hon trodde på i sitt engagemang för små och svaga och för människor som utsattes för orättvisor och förtryck.

Utställningen av hennes arbeten kommer att visas under våren bland annat på

Allégården i Göteborg. Meddelande om när, kommer att ombesörjas av de organisationer som äger arbetena.

Göteborgarna är att gratulera som har förmånen att kunna se dem. Så passa på.
Evy Andrén, SKV

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND

Postgiro 50 50 95-0 Insamlingskonto 5 13 23-4

**Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm
Tel: 08-640 92 05
(Tisdag och torsdag 13.00-15.00)**

**Linnégatan 21
413 04 Göteborg
Tel: 031-14 40 28
(Måndag-fredag 10.00-15.00)**

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är:

- Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnors deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval — mot krig och imperialism — krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
- Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia:

1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet.

År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, (Womens International Democratic Federation, WIDF).

KDV har konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd, samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

SKV-avdelningar

Ambjörby Ellen Eriksson Box 414 680 52 Ambjörby Tel: 0563/802 32	Centrala avd i Göteborg Barbro Andersson Väwarevägen 2 D 433 75 Partille Tel: 031/95 76 03	Karlstad Siv Dahlgren Mellqvistvägen 1 663 00 Skoghäll Tel: 054/239 15	Lund Astrida Svensson SKV-Lund Box 1208 221 05 Lund Tel: 046/20 08 22	Piteå-Munksund Siri Aldrin Strandvägen 5 941 00 Piteå Tel: 0911/372 76	Stockholms södra förorter Eva Danielsson Mariestadsvägen 8 121 50 Johanneshov Tel: 08/49 57 00
Arvika Brita Tener Högåsvägen 4 671 00 Arvika	Göteborgsdistriktet Zaida Hagman Säckgränd 3 415 03 Göteborg Tel: 031/25 31 65	Katrineholm Gunnel Rudin Storgatan 46 A 643 00 Vingåker Tel: 0151/122 00	Malmö Anna Landberg Bildesgatan 1 211 57 Lund Tel: 046/23 40 76	Skellefteå Barbro Viklund Fäbogatån 5 931 56 Skellefteå Tel: 0910/885 47	Umeå Katarina Sandström Klaverstråket 32 902 57 Umeå Tel: 090/12 17 38
Boden Marianne Soutukorva Rädisvägen 6 961 48 Boden Tel: 0921/723 77	Göteborg Bjurslätt Harriet Engman Långströmsgatan 50 A Tel: 031/53 66 96	Kramfors Elisabeth Östlund Fiskja 5221 872 00 Kramfors	Mölnådal Gunhild Johansson Storgatan 26 413 31 Mölnådal Tel: 031/27 71 04	Spånga Elice Mellgren Hinderstorpsvägen 33 163 72 Spånga Tel: 08-761 16 37	Uppsala Anneli Granholm Stenhagen 73 A 752 63 Uppsala Tel: 018/46 97 00
Finspång Anna-Lisa Göransson Grytölsvägen 24 612 00 Finspång	Gävle Elsa Kontturi Kapellvägen 5 804 26 Gävle Tel: 026/19 19 57	Linköping Sonja Wahlstein Eklundsgatan 5 582 63 Linköping Tel: 013/13 08 48	Olofström Carina Gillberg-Björk Snöbärsvägen 12 293 00 Olofström Tel: 0454/400 77	Skövde Karin Sandelin Mariestadsvägen 75 541 00 Skövde	Östersund Li Öm Divisionsgränd 4 831 38 Östersund Tel: 063/10 30 64
Forshaga-Kil Ingela Ahlberg Prästbol Pl 7003 665 00 Kil Tel: 0554/153 07	Karlshamn Sonia Karlsson Pl 1049 290 72 Asarum Tel: 0454/291 60	Luleå Agnes Wennberg Vinkelgränd 1 951 41 Luleå Tel: 0920/195 34	Orust Erni Friholt, vice ordf. Stocken 2127 440 80 Ellös Tel: 0304/512 15	Stockholms innerstad och norra förorter Gerd Thambert Åsögatan 170:1 116 32 Stockholm Tel: 08/41 46 51	Förbundsordförande: Aase Bang Herrgårdsgatan 12 652 25 Karlstad Tel: 054/18 99 61

POSTTIDNING

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv efter-
sändning återsänds
försändelsen med nya
adressen på baksidan
(ej adressidan)

Prenumerera på Vi människor!

Det är tidningen som berättar om kvinnors verklighet i Sverige och i andra länder. Som visar samhället ur perspektiv som du inte hittar någon annanstans. Som vill väcka glädje och vrede – ge kunskap och insikt.

Prenumeration på Vi Mänikor:

Helår: 120 kr

Stöd: 200 kr

Gåvo: 100 kr

Namn

Adress

Postnummer/ort

Porto

vi människor

prenumeration

Barnängsgatan 23

116 41 STOCKHOLM

VI MÄNSKOR behövs PRENUMERERA!

Fyll i kupongen så vidarebefordrar vi den till din lokalavdelning.

- ☐ Jag är intresserad och vill veta mer om SKV
☐ Jag vill bli medlem i SKV

Namn

Gatuadress

Postadress

Telefon

Porto

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG